БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 167 (6498). 1966 ч. июль 17, воскресенье | Өртээ 2 көп.

ШИИТПИРНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ ДЭЭШ

Үлетпүр болгаш кедээ ажыл-агыйны эртемге үндезилээш сайзырадыр, ажылчы чоннуң материалдыг чаагай байдалын болгаш культуразын сокгаал чок өстүрер херекке чер-чер Советтериниң ролюн бедидер талазы-биле чугула сорулгалар СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлеринде салдынган. Партияның айтыышкыннарын амыдыралга боттандырарынга Советтерниң күүскомнары, доктаамал комиссиялары, депутаттары болгаш бот-ажыл-чорудулгалыг организацияларының кол черни ээлээн турар ужурлуг.

Тыва республиканың чер-чер Советтери ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга боттарының удуртулгазын улам-на сайзырангайжыдып келгени-биле улус ажыл-агыйынга, ажылчы чоннарның амыдырал-чуртталгазынга өөрүнчүг түңнелдер чедип алдынып келген. Советтерниң организас-массалыг ажылдары эки тургустунганда, сессияларның болгаш күүсекчи органнарның база Советтерниң үстүкү органнарның үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин эки организастаанда, улус ажыл-агыйынга чогуур түңнелдер чедип алдынар. Бистиң республиканың чер-чер Советтери организастыг хемчеглерни чорудуп, массаны эки эвилелдеп келгениниң ачызында беш чылдың баштайгы чылы — 1966 чылдың бирги чартыында күрүнеге эът садар план 119,2, сүттүг — 126,3, дүктүг — 133,9 хуу күүсеттинген. Үлетпүр, тудуг, садыг, транспорт талазы-биле чартык чылда эки көргүзүглер чедип алдынган.

Республиканың чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазындан ап көөрге, хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин кайда-ла эки организастап турар болдур, ында ажыл-херекке эки түңнелдер чедип алдынып турар. Таңды болгаш Каа-Хем районнарның чер-чер Советтери ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга холбашкан айтырыгларны сессияларга, күүскомнарның хуралдарынга тургузуп, чогуур шиитпирлерни хүлээп алгаш, күүселдезин депутаттарны, доктаамал комиссияларны болгаш ажылчы чоннарның эки-тура организацияларын дамчыштыр боттандырып турар. Бо районнарның Советтери организас-массалыг ажылдарны сайзырангайжыдып келгениниң ачызында ажыл-агыйга чыл-чылда эки көргүзүглер чедип алдынып келген. 1966 чылдың бирги чартыында Таңды районнуң чер-чер Советтери күрүнеге эът садар планын 151,6, сүттүгн — 138,5, дүктүгн — 158,9 хуу күүсеткени тавартылга эвес. Каа-Хем районнуң чер-чер Советтери база эки түңнелдиг болган. Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының амыдырал хандырылгазын экижидер дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын, ол доктаалга үндезилээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалын Таңды, Каа-Хем районнарның Советтери амыдыралда боттандырып турар.

Советтерниң организас-массалыг ажылдарын экижидер дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалын чер-чер Советтери сессияларынга, күүскомнарның хуралдарынга чугаалажып көрген болгаш күүселдезин организастап турар. Каа-Хем район Совединиң 65 депутаттары 1966 чылдың бирги чартыында шуптузу соңгукчуларынга отчёттарын кылган. Таңды район Соведи болгаш Балгазын кедээ Совет бо чылын үнүүшкүннүг сессияларны организастаан. Таңды районнуң чер-чер Советтериниң депутаттары соңгукчуларынга отчёттарын доктаамал берип, чаа-чаа чагыгларны хүлээп ап турарлар.

Ильинка, Шуй, Азас, Эрги-Барлык болгаш өске-даа чамдык кедээ Советтерниң үндүрген шиитпирлериниң күүселдези дээш организастыг хемчеглерни ап турарын демдеглээри чугула.

Үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин организастаар талазы-биле чер-чер Советтеринде, оларның күүскомнарында улуг четпестер база барын айтыр ужурлуг. Чамдык Советтер боттарының-даа, Совет эрге-чагырганың үстүкү органнарының-даа, үндүрген шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче Советтерниң депутаттарын, доктаамал комиссияларын, бот-ажыл-чорудулгалыг организацияларны болгаш ажыл-агый организацияларын кошкак эвилелдеп, оларның күжүнге даянмайн турар. Маңаа Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Барыын-Хемчик, Тожу районнарның чер-чер Советтерин демдеглевейн барып болбас. Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының дугайында айтырыгны Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик район Советтериниң сессияларынга, күүскомнарның хуралдарынга каш удаа чугаалажып, практиктиг хемчеглерни айыткан шиитпирлерни үндүрүп келзе-даа, күүселдези дээш контроль тургуспааны-биле хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, херек үүлгедир, арагалаар чоруктар кызырылбайн келген. Үстүнде ады кирген Советтер үстүкү органнарның доктаал шиитпирлерин, айтыышкыннарын багай күүседип келгеннер. Бай-Тайга район Совединиң күүскому Совет эрге-чагырганың үстүкү органнарының доктаалдарын харыысалга чок көрүп, күүседир талазы-биле организастыг ажылдар чорутпайн келгенин демдеглээр ужурлуг. Чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын, хулиганнарга удур демиселди күштелдирер дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалын Бай-Тайга райкүүском бодунуң хуралынга безин чугаалажып көрбээн. Райкүүскомнуң даргалары чамдык доктаалдарны боттары номчааш, күүскомнуң кежигүннеринге таныштырбайн келгеннер.

Шиитпир — ол дээрге ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң кандыг-бир участогунга чорудар ажылдарны тодараткан, хоойлуга үндезилеттинген чугула болгаш ыяавыла күүседир документ болур. Ындыг болганда, Совет эрге-чагырганың күүседикчи органнары Советтерниң хүлээп ап турары шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш организастыг хемчеглерни чорудар, оларның күүселдези дээш контрольду күштелдирер хүлээлгелиг. Ындыг турбуже, чамдык чер-чер Советтери боттарының депутаттарын, доктаамал комиссияларын болгаш бот-ажыл-чорудулгалыг организацияларын бо херекке багай ажыглап турар. Ооң түңнелинде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга эки көргүзүглер чедип алдынмайн турар тавартылгалар бар. Шиитпирлерниң күүселдези дээш ажыл-агый, албан организация черлериниң, хөй-нииті организацияларының болгаш бүгү массаның күжүн чер-чер Советтери, оларның күүскомнары, депутаттары эвилелдээр ужурлуг.

Ам кедээ ажыл-агый кампанияларының, кышка уткуштур белеткелдерниң эң-не харыысалгалыг үе-чадазы болганда, чер-чер Советтери боттарының организас-массалыг ажылын улам-на сайзырангайжыдып, хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдези дээш контрольду күштелдирери чугула. Шиитпирлерниң күүселдези — ол дээрге партияның XXIII съездизиниң, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлериниң амыдыралда боттандырылгазы-дыр. Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш чер-чер Советтери, оларның күүскомнары Советтерниң ажыл-чорудулгазын бүгү талазы-биле сайзырангайжыдары амгы үениң негелдези ол.

СЭТА-ның буруу шавыышкыны

Ханой болгаш Хайфон хоорайларның чанын америк ужар чүүлдүң бомбалаашкынының дугайын Совет Эвилели баш бурунгаар дыңнаткан дээр дугайында медээни чамдык америк албан кижилери тараткан.

АКШ-тың Вьетнамда кем-буруулуг агрессиязынга холбаштыр Совет Эвилелиниң билдингир туружун хажыдыр көргүзер сорулга-биле чогааттынган ол хоп-мегени шиитпирлиг-биле буруу шавары СЭТА төлээлеттирген.

Ол хоп-мегеге, кадык угаан-сарыылдыг-ла болза, бүзүрээр кижилер тыптыр боор бе деп бодап болур турган. Ынчалза-даа ол хоп-мегени Пекинге күзелдии-биле сегирип алган. КУР-нуң күрүне чөвүлелиниң премьериниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри Чэнь И бо чылдың июль 10-да Пекинге болган митингиге «Ханойну болгаш Хайфонну америк империалистерниң боолааны дээрге Каттышкан Штаттар биле Совет Эвилелиниң сүлчээлежип дугурушканының шуут-ла түңнели-дир» деп медеглээн.

Ол хоп-мегени антисоветтиг нугулдээшкин кылдыр Пекинде ажылдакчылар сегирип алыр боор дээш ону Вашингтонга мегелеп чогааткан дээр бодал тургустунуп турар. Америк пропаганданың нугулдээшкини-биле үнүн кадып, Совет Эвилелинге чаа хоптаашкынны Чэнь И кылгаш, херек кырында Вьетнам улуска удур дээрбечи дайынны чорудуп турар империалистерге дузалап турар-дыр.

Совет Эвилелиниң болгаш Индияның улустарының бузулбас найыралы

КРЕМЛЬДИҢ ОРДУЗУНГА МИТИНГ

Совет Эвилели — Индияның шынчы өңнүү. Индий улустуң тайбыңга ынакшылдыг чүткүлдери, кала-даа каттышпастың, тайбыңның болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазының политиказы совет кижилерге онза чоок болгаш билдингир. Ол политиканы Джавахарлал Неруну үндезилээни болгаш Лал Бахадур Шастриниң улам ыңай хөгжүткени болгай. Бо хүннерде Джавахарлал Неруну уруу — албанның аян-чорууну кылып, Москвада чоруп турары Индияның Премьер-Министри Индира Гандиге оларның ниит болгаш чүректиң хаяызындан байыр чедирип турарының ужуру-даа бо.

Июль 14-те ийи найыралчы күрүнелерниң күрүне туктары-биле шимээн Кремльдиң Улуг ордузунга болган совет-индий найыралдың митингизинге ийи муң ажыг москвачылар чыылган.

Президиумга Индира Ганди, Индияның даштыкы херектер министри Сардар Сваран Сингх, премьер-министрниң секретары Л. К. Джха, даштыкы херектер министерствозунуң секретары Т. Н. Кауль, Индияның Совет Эвилелинде херектеринге түр бүзүреткен Р. Джайпал болгаш өске-даа индий аалчылар көстүп кээрге, чыылганнар оларны диңмиттиг, үргүлчүлээн адыш часкаашкыны-биле уткаан. Президиумда хүндүлүг аалчылар-биле кады эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, В. В. Гришин, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары Н. Г. Игнатов, М. А. Искендеров, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери С. М. Буденный, К. Е. Ворошилов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. Э. Дымшиц, В. А. Кириллин, И. Т. Новиков, Д. В. Смирнов, Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң министрлери болгаш комитеттер даргалары, Москваның партия организациязының удуртукчулары, совет хөй-ниитиниң көскү ажылдакчылары.

ССРЭ-де дипломаттыг төлээлекчи черлериниң баштыңнары залда келгилээн.

Москва Совединиң күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов митингини ажыткан.

Бистиң күрүнелеривистиң болгаш улустарывыстың аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларының улам ыңай хөгжүп турарынга москвачылар, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, күзел хаяызындан илергейлеп турар деп, ол медеглээн. Индий Республика тайбың догуннаашкынның политиказы дээш туржуп, улустар аразында тайбыңны болгаш найыралды быжыглаар херекке бодунуң салышкынын киирип турарын билир бис. Ылангыя Ташкент декларациязынга ат салышкынны бистиң совет черивиске болганы бистерге өөрүнчүг.

Индия Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимннериниң аялгазы Кремльдиң Улуг ордузунга байырлалдыы-биле дыңналып турган.

Москваның торгу аргыыр «Красная роза» комбинадының аргыкчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. И. Бобкова хүндүлүг аалчыларга Москваның ажылчы чоннарының мурнундан байыр чедирген.

Ооң дараазында металлургия заводтарын төлевилээр талазы-биле Күрүне институдунуң инженери М. Н. Павловка сөс берген. Ол институттуң коллективи индий тускай эртемниглер-биле кады Бхилайның металлургия заводунуң төлевилелин ажылдап кылган. Совет-индий культурлуг харылзаалар ниитилелиниң президентизи академик Н. В. Цицин бодунуң чугаазынга Индияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында чаагай харылзааларның үре-түңнелдиг хөгжүлдезиниң дугайын демдеглээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң чугаазын митингиниң киржикчилери чылыы-биле уткаан.

А. Н. КОСЫГИННИҢ чугаазы

Совет чазактың болгаш бүгү совет улустуң өмүнээзинден А. Н. Косыгин найыралчы Индияның чазааның баштыңынга чүректиң хаяызындан байырны чедирген.

Бистиң улустарывыстың аразында найыралды делегей социализминиң болгаш делегейниң национал-хосталгалыг шимчээшкининиң күштериниң кады ажылдажылгазының болгаш сырый каттыжышкынының үлегер-чижээ кылдыр көрүп турар бис деп, А. Н. Косыгин чугаалаан. Аңаа үндезилээш бистиң чурттарывысты чоокшулаштырып турар сонуургалдарның делгеренгей ниити болур чоруу тыптып турар. Совет Эвилели биле Индияның аразында кады ажылдажылга боттарының хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун хандырар дээш улустарның демиселинге ажыктыг болуп турар дээрзинге бүзүрелдиг бис. Ооң-биле кады ол кады ажылдажылга чер бөмбүрзээниң ээлээн кезиинге тайбыңның болгаш турум чоруктуң чугула фактору болуп турар.

Совет Эвилели-даа, Индия-даа делегей херектеринге улуг болгаш чугула рольду ойнап турар. Совет Эвилели бодунуң салдарын күчүлээшкинге болгаш агрессияга удур тайбыңны камгалаарынга, даштыкы холгаарлаашкынга удур улустарның эргезин камгалаарынга, реакцияга удур демиселгени камгалаарынга ажыглап турар. Делегей херектеринде Индияның бот деңзили улуг. Кажан эрге-шөлээ чок колония турган чурт, аваа-ла хамаарышпас күрүне туржук, харын база делегейге ындыг улуг ат-алдарны чаалап алган күрүне кылдыр мынчаар дүрген хуула бергенинин өске чижээн төөгүден тывары берге-ле боор.

Бистиң чуртувуста кымдан-даа Индия дугайында ол чүнү бодап турарын айтырып болур силер, дээрзи Премьер-Министр. Ол мынчаар бодап чоруур болгаш мындыг ийи чүүлдү ыяавыла чугаалаар: Индия — найыралчы чурт база Индия — тайбыңга ынакшылдыг чурт дээр деп, А. Н. Косыгин оон ыңай медеглээн.

Дайын соолуундагы чылдарның дургузунда Совет Эвилели болгаш Индия делегей херектеринге хөй чүүлдерге чедиишкинниг-биле дем каттыштырып келген. Бистиң үзел-бодалдарывысты нарышкак болдуруп турар ындыг айтырыглар чугаажок бар боолдажок, бистиң чазактарывыс КНО-нуң хемчээлдеринге-даа, оон дашкаар-даа үре-түңнелдиг харылзааларны тудуп келген.

Ам дайынның болгаш тайбыңның айтырыглары кижи төрелгетенниң мурнунга онза чидиг-биле тургустунган. Ол чорук хамыктың мурнунда АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда интервенциязы, Вьетнамның Демократтыг Республиказынче ооң халдаашкыны делегей байдалынга шыңгыы чидиглениишкинни болдуруп, чүгле Мурнуу-Чөөн Азияга эвес, харын база бүгү делегейде тайбыңга айыылды тургузуп турары-биле тайылбырлаттынар. Вьетнам черде болуп турар чүүлдер делегей эргезиниң кандыг-даа нормаларынга таарышпас, делегей моралының кандыг-даа кодексизи-биле дүгжүпес. Ол үүлгедиглерниң мынчаар адаар: ол дээрге делегей хемчээлдеринде вандализм болгаш араатанныг чорук-тур. Ам АКШ Ханойнуң болгаш Хайфоннуң районунче америк ужар чүүлдүң хөделиишкиннерин таратпышаан, чаа, аажок шыңгыы болгаш айыылдыг базымны кылган.

Кажан АКШ-тың чазаа тускай догуннаан күрүнеге удур агрессияны шуут чорудуп турар болганда, кажан ол чазак бодунуң угаан-сарыыл чок политиказы-биле бүгү ниити тайбыңны айыылга тургузуп турар болганда, ол айтырыг Совет Эвилелинге хамааржы бээр болгаш хамаарышпайн барып-даа шыдавас, ол делегейниң өске-даа бүгү чурттарынга хамааржы бээр болгаш хамаарышпайн барып-даа шыдавас.

Вьетнамда АКШ-тың сөөлгү үүлгедиглериниң түңнелинде тургустунган байдалды Совет чазак бүрүн шыңгыы-биле көрүп турар деп, А. Н. Косыгин демдеглээн. Империалистиг агрессияга удур ооң демиселинге акы-дуңма социалистиг күрүне — Вьетнамның Демократтыг Республиказынга көргүзүп келген болгаш көргүзер-даа дузаламчының планнарынга ол чаа байдал база барымдаалаттынган турар деп чүве чайгаар билдингир-дир.

«Бухарестиге Варшава Керээзиниң талазы-биле өңнүктер болгаш эвилелчилер-биле кандыг базымнарны немей алза чогуурун эп-хуузунуң байдалынга кады чугаалажып көрген дээрзин Совет чазактың баштыңы демдеглээн. Ооң түңнелинде Вьетнамда АКШ-тың агрессиязы-биле холбаштыр Медеглелди ажылдап кылган болгаш парлап үндүрген. Америк агрессияга тиилелгелиг ойтур шавыышкынны бээринге эргежок чугула улам өзүп турар дузаламчыны болгаш деткимчени ВДР-ге көргүзеринге чеди социалистиг күрүнелерниң чаңгыс аай коллективтиг шиитпирлии болгаш коллективтиг бодалы ол медеглелде илереттинген. Бир эвес ВДР-ниң чазаа дилегни илергейлээр болза, Вьетнамче чоруптар аргавы бодунуң аргежок чугула чепсектиг эки-туразыларынга тыпсыр талазы-биле боттарының белениниң дугайын ол чурттар чаңгыс эп-сеткил-биле медеглээн.

Бистиң делегейде чаңгыс-даа күрүне өскелеринден тускайлаттынган ортулук ышкаш болуп шыдавас. Ооң эртемниң болгаш шериг техниказының дүрген хөгжүлделиг — он-он миллион, а харын-даа чүс-чүс миллион кижилерни кырып хыдырынга ажыглаар магат чок хөгжүлделиг амгы үеде бистер шуптувус тайбыңга кыжанып турар бүгү-ле чүвеге хамаарыштыр серемчилелди илергейлевейн барып шыдавас бис. Бистиң үевисте улустарның хуу-салымынга холбашкан чугаа кайы-даа диптер дугайында болуп турарындан хамаарылга чокка бирээзи өскезинден чардынмас. Европа-даа база аай-даа чурт болуп турар Совет Эвилели ону онза чидиг-биле билип турар.

Дайынның болгаш тайбыңның айтырыы Европа дипте тургустунуп турар байдалдан хөйүнде хамааржыр. Чоокта чаа социалистиг чурттарның Бухарестиге болган чөвүлел хуралынга декларацияны чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Бистиң бодалывыс-биле алырга, Европада тайбыңны болгаш айыыл чок чоруктуг быжыглаарының делгеренгей, боттуг программазын ол декларацияда айыткан. Ындыг Европаны тургузарынга сөс кырынга эвес, а херек кырынга сонуургалдыг бүгү күрүнелерниң чазактары социалистиг чурттарның саналдарын билип база деткиир боор дээрзинге идегелди илергейлеп турар бис.

Ташкент ужуражышкынның түңнелдериниң дугайын оон ыңай чугаалап тургаш, А. Н. Косыгинниң демдеглээни: күрүнелер аразында туруп турар боттуг чөрүлдээлерниң шиитпирлээриниң оруктарын шыдамыккайы-биле дилеп тып болур болгаш негеттинип турар деп чүвени Ташкент чүгле база катап бадыткаан эвес. Хөгжүп орар чурттарның социалистиг чурттарда дег артык эки өңнүктери чок деп чүвени Ташкент база көргүскен. Премьер-министр Шастриниң болгаш президент Айюб Ханның кужениишкиннериниң ачызында Ташкентиге ужуражышкын Индия биле Пакистанның аразында дайын чөрүлдээзин шуут узуткаан. Ташкент декларациязынга ат салган соонда ийи талалар ында тайылбырлап киирген чүүлдерни күүседир талазы-биле тодаргай базымнарны кылган, ол болза ук районда дүшкүүрлүг чорукту алээн чавырылдырарынга дузалаан. Сөөлгү үеде Ташкент декларациязын боттандырарының оруунга чамдык бергелер тургустунуп келген. Ынчалза-даа Индияның болгаш Пакистанның күрүне удуртукчулары даштыкының кандыг-даа холгаарлаашкыны чокка индий-пакистан харылзааларны чогумчударын Индияның-даа база Пакистанның-даа улустарының эрге-ажыктарынга Азияда тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар кара чаңгыс орук болурун удуртулга болдурарынга идегээрин күзээр ийик бис.

(Эгези. Төнчүзү 2-ги арында)

БӨГҮН — МЕТАЛЛУРГ ХҮНҮ

Магнитогорскиниң металлургия комбинадының оңгу домна суугузунда тудуг болгаш дерилге эптээри дооступ турар.

ЧУРУКТА: Магнитогорскиниң металлургия комбинадында оңгу домна суугузу.

Фото В. Георгиевтии.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Металлургияга бедик темпилер

Воскресеньеде бистиң чуртувус Металлургтар хүнүн демдеглээр. Бо хүннерде рудалыг шахталар база карьерлерден, домналыг, кан ээлдирер, прокат бүдүрүлгелеринден болгаш цехтеринден магалыг медээлер кээп турар. Демир ээлдирериниң мастерлери беш чылдыы эки эгелээн. Эрткен неделяда Новолипецкиниң заводунда чурттуң эң улуг кислород-конвертор цегиниң бирги ээлчээ ажыглалга кирген. Новотульскиниң металлургия заводунуң домначылары боттарының байырлалынга уткуштур программада көрдүнгенинден он-он муң тонна шойну ажыр куткаыннар. А үлетпүрнүң бо чугула адырын ниитизи-биле алырга, бо чылдың алды айларының программазы кара-даа, ол ышкаш өңнүг-даа металлдар ээлдирериниң талазы-биле чедиишкинниг күүсеттинген.

Металл дээрге бодунга ээлээн каш кончуг чугула техниктиг шынарларны дапкырлаштырып турар материал болур. Ынчангаш бистиң чуртувуста металлургия үлетпүрүн хөгжүдеринче аажок улуг кичээнгейни салып турар. 1940 чылда-ла Совет Эвилели кара металлдар бүдүрериниң талазы-биле Европага бирги черни ээлээн, оон бээр-ле ол ону быжыы-биле тудуп келген болгаш АКШ-тың бүдүрүлгезиниң деңнелинче чоокшулаан. Амгы үеде демир рудазын, агломератты, демир ээлдиргиглерин болгаш кан хоолайлар бүдүрериниң талазы-биле бистиң чуртувус делегейде бирги черни ээлеп турар.

Өңнүг металлургия бедик темпилерниг хөгжүп олурар. Эрткен чеди чылда ооң хемчээли 1,8 катап өскен. Ол-ла үеде чуртка чаа бүдүрүлгелер — Иркутск областа, Красноярскиде, Волгоградта алюминий заводтары, Узбек ССР-де чес бүдүрериниң заводу дээш өске-даа заводтар тыптып келгилээн.

Металлга хереглел үргүлчү-ле өзүп олурар. 1965 чылда бистиң үлетпүрүвүс 355 муң тракторлар бүдүрүп үндүрген, а 1970 чылда ооң бүдүрүлгези 600—625 муңга чедер. Беш чыл дургузунда чеди муң километр демир-орук шугуму база дөрт муң километр ийиги оруктар тудары көрдүнген, муң-муң километр газ дамчыдылгазының, нефть дамчыдылгазының шугумнары туттунар. Кедээже электри дамчыдарының шугумнарының узуну ийи катап өзер. А ол дээрге шуптузу металл — кан, чес, алюминий болгаш өске-даа хереглээр адырлар-дыр.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң беш чыл планының Директиваларын шой бүдүрерин 66,2 миллион тоннадан 94—97 миллион тонна чедирерин, а канны 91-ден 124—129 миллион тонна чедирерин көрген. Ону канчап чедип алырыл? Беш чыл дургузунда Курскиниң магнит аномалиязының районунда демир руда тывыжы 2,2 катап улгадыр. Магнитогорск, Нижнетагильск, Орск-Халилово комбинаттарынга, Челябинскиниң Череповецтиң металлургия заводтарынга болгаш өске-даа бүдүрүлгелерге чаа күчүлер ажыглалга кирер.

Металл бүдүрерин өстүрериниң өске оруу — технологтуг чорудулгаларны улам ыңай сайзырангайжыдары болур. Металлургияга кислородту болгаш бойдуска чайгаар бүткен газты ажыглаары улам калбарар. Ол металл ээлдирерин улам-на дүргедедир аргазы бээр. Ооң-биле чергелештир металлургтар боттарының кылып турар продукциязының шынарын экижидер, прокаттың болгаш хоолайларның ассортиментизин калбартыр дээш кызып ажылдаарлар. Ооң ачызында чүгле металл бол баазырадылгазынга болгаш машина тудуунга безин 20—25 хуу металлды камнап ап болурун санаашкыннар бадыткап турар.

Төрээн чурт металлургтарның күш-ажылын бедик-биле үнелеп турар. Сөөлгү айларда кара болгаш өңнүг металлургияның мурнакчы бүдүрүлгелери ССРЭ-ниң орденнери-биле шаңнаткаыннар. Үлетпүрнүң бо адырының онза шылгараан ажылдакчыларының улуг бөлүү Социалистиг Күш-ажылдың маадыры деп бедик атты чаалап алган. Ажыл-ижин бедик үнелел-биле демдеглеткен металлургтарның күш-ажылчы кадурлуушкуну Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIII съездизиниң айыткан чаа улуг сорулгаларны шиитпирлээринче угланган.

В. ПИМЕНОВ.
(СЭТА).

Чаа машиналар

Кызылдың № 2 чүък автоажыл-агыйының парыгы чыл келген тудум-на өзүп турар. Сөөлгү үш чылдар дургузунда автопарк барык ийи катап өскен. Июль 14-те бо автоажыл-агыйга «ГАЗ—93Б» деп маркалыг 25 самосвалдар болгаш бир автобургон немешкен.

Чедип келген чаа машиналардан бүдүн автоколонну организастааш, Таңды районнуң совхозтарынга беш чылдың баштайгы чылының чаа дүжүүн сөөртүр кылдыр чорударын шиитпирлээн.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЙГЫ ХҮННЕРИ

Темпизин бедиткен

Беш чылдың тудуу — «Тыва кобальт» тудуунда күш-ажылдың темпизи улам-на бедип турар. Ылангыя тудуг эргелелиниң бир дугаар тудуг участогунда ажыл-иш хайныккан. Мында сезен тудугжулар беш бригадаларга чарылган.

Тудуг ажылдарының талазы-биле планны хуусаазында күүседир, ажыглалга киирер тудуг бүрүзүнүң шынары дээш социалистиг чарышты бригадалар аразында калбарткан. Чарыштың мурнуку одуруун ам дээрезинде коммунист эш Шадринге удурткан комсомолчу-аныяктар база эш Бурковка удурткан чугай өртедир бригадалар ээлеп турар. Шадринге удурткан комсомолчу-аныяктарның бригадазы июнь айның бүдүрүлге планын 120 хуу күүсеткен.

Комсомолчу-аныяктарның бригадазы комбинаттың бүгү-ле цехтеринче бус, чылыг, суг киирер улуг трассада ажылдап турар, а чугай өртедир бригаданың ажылчыннары цехтиң чуурган чугай дажы шыгжаар улуг демир-бетон бункерин кылып турарлар. Бо бригаданың кежигүннери бункерниң арматура болгаш багана-дөжек хевин бетоннап кударын июньнуң он бешке доозар сорулгазын эрестиг күүсеткеннер.

Хову-Аскындан медээлер

«Тыва кобальт» комбинатта № 3 участоктуң эш Рязанский удурткан бригаданың кежигүннери июнь айның бүдүрүлге планын чедиишкиниг күүсеткен. Олар арыглалга тудуунуң биафильтринге 6 ооргалы тургускан.

Ол бригада ам үеде тудугну «ПКЖ—5» деп плиткалар-биле шып эгелээн. Оон-биле кады дурнуктурар шүүр турар черниң шывыын чорудуп турар болгаш биафильтриниң бир талазында чер шимчээшкининден камгалал куржагның опалубказын кылып турар. Орта бетон ажылдарын удавас эгелээр.

Хоочун тудугжулар эштер: Лебедев, Спирин, Толмашев болгаш өскелер-даа күш-ажылга бедик үлегер-чижекти көргүзүп, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

* * *

Анатолий Глуховтуң бригадазы 400 кубометр пшкир резервуарны кылып доозкаш, оон опалубканы едыргаш, база-ла арыглалга тудуунуң ажылынче кирипкен. Хөй эвес кижилиг, ол улуг эвес коллектив ам канализация эстакадазын доозарының кырында келген. Ол-ла бригаданың кежигүннери хуваалга камеразының кудуун казып турар болгаш аңаа опалубканы тургускаш, бетоннап эгелээринге белеткел ажылдарын чорудуп турар.

Чаа партком

«Тыва тудуг» трестиниң тудуг организацияларында партия организацияларының коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг каттышкан хуралы болуп эрткен. Ындыг хуралды оларның бир-ле дугаар эрттирип турары бо-дур. Чаңгыс черге чыглып, боттарының ажыл-херектериниң дугайын чугаалажыр болганынга олар кончуг таарышканнар.

«Бирги чартык чылдың түңнелдери болгаш трестиң партия организациязының сорулгаларының дугайында» илеткелди «Тыва тудуг» трестиниң эргелекчизи эш Гаврилов кылган. Планнаттынган тудуг ажылдары чогуур өйүнде ажыглалга кирбейн, озалдап турарын, продукцияның багай шынарын, тудуг черлеринде күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кошкак болуп турарын илеткелчи шыңгыы шүгүмчүлээн. Ылангыя бирги чартык чылда СУ—48, СМУ—3 болгаш КПП эң кошкак ажылдап, план-даалгазын ажылдарын күүсетпээн. Ооң чылдагааны — күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, ажыл шагы үзер чорук хөй болуп турарында, удуртукчуларының талазындан ажылга контрольду кошкатканында. Партия организацияларының политкижизидилгелиг болгаш организастыг ажылының четпезинде. Байдал мындыг турда, бо үстүнде бүдүрүлгелерде партия организациялары ажылды экижидип алыр дээш оралдажышкынны барык-ла кылбааннар.

Чамдык эки чедиишкиннер «Кызыл тудуг» тудуг эргелелинде сөөлгү үеде бар апарганын илеткелчи демдеглээн. Бо эргелел чартык чылда каража-когарал чок ажылдаан, бот-орулга-чарылга айтырыын эдими-биле шиитпирлеп турар. Бодунуң ажылынга чүткүлдүг, мурнакчы коммунистерге эштер Калзан, Петрова, Кузьмин, Чүлдүм-оол, Доржу, Белков болгаш өскелер-даа хамааржыр.

«Тыва тудуг» трестиниң тудуг организацияларында партия организацияларының чаңгыс партком — «Тыва тудуг» трестиниң парткому кылдыр эде тургускан. Парткомнуң составынга 9 кижи, секретарынга эш В. Г. Коганов соңгуттурган.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

КОММУНИСТИҢ АЛДАР-АДЫНГА ХОЛБАШТЫР

Амгы үеде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының бүгү-ле организациялары боттарының ажыл-чорудулгазынга партияның XXIII съездиниң шиитпирлерин удуртулга болдуруп турар. Уставка киирген чаа өскерилгелер болза партияның организастыг үндезиннерин улам ыңай быжыглаарынче болгаш сайзыралгайжыдарынче угланган, партия кежигүнүнүң адын улам бедик көдүрер, бодунуң организациязының болгаш бүгү партияның ажыл-чорудулгазы дээш коммунист бүрүзүнүң харысалгазын бедидер.

Аңаа үндезилээш партия бодунуң кежигүннериниң мурнунга бедик негелделерни тургузуп турар. Коммунист кижи чүгле бүдүрүлге нормазын күүседиринге үлегер-чижектиг болур эвес, а харын хөй-ниити политиктиг амыдыралга база эң идепкейлиг киржир, мораль талазы-биле бүдүштүг болур, массаны, ылангыя аныяктарны коммунистиг мөзү-шынарга кижизидер, оларны бодунуң соо-биле эдертир хүлээлгелиг.

Улуг Лениниң алдарлыг партиязының дайынчы солдады — коммунист деп бедик атты телептиг-биле эдилеп, ниитиниң херээ дээш бүгү назынында мурнуку одуругга туржуп келген хоочун коммунистер бисте хөй. Олар аныяк коммунистерге үлегер-чижек болуп, революсчу чаңчылдарны оларга берип турар. «Май 1» колхозта хоочун коммунист Ак Бээвинович Шарапай 1930 чылда партия кежигүнүнге кирген. Ол 1929 чылдан 1933 чылга чедир арбан даргалап чораан. 1933 чылдан 1949 чылга чедир Улуг-Даг сумузунуң партия комитединиң секретарынга үзүктел чокка ажылдаан. Чээрби ажыг чылдар иштинде Тожунуң делгем тайгаларынга чашкан тараа дег быдаргай, көшкүн чон аразынга кыш, чай чокка аът, чары-биле чоруп, революсчу суртаал ажылын кылып, ажыл-агый, культура-хөгжүлдезин башкаржып келген.

Хоочун коммунист А. Б. Шарапай Тожуга колхоз тургузуунуң баштайгы организакчыларының база бирээзи, ол мынчага чедир колхоз бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржип, колхозта кырганнар чөвүлелин даргалап турар. Коммунист кижиниң арын-нүүрү-биле ынча хөй чылдарда ажыл төлевири чокка, хөй-ниити агелээшкин-биле ажылдап келген. Бо болза Тывага социалистиг чаартылга дээш хоочун революсчулар кайы хире тура-соруктуг ажылдап, партия кежигүнүнүң бедик адынга канчаар төлептиг болуп келгеннериниң чайынналчак чижээдир.

СЭКП-ниң октябрь (1964 чыл) Пленуму партия амыдыралынга ленинчи чижек-нормаларны катап тургускан, чурттуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң удуртурунга чер-черниң партия организацияларының ролюң улам бедиткен. Бо байдал партия кежигүннериниң хууда харысалгазын улгаттырган. Тожунуң хөй-хөй коммунистери ону быжыы-биле билип, партия кежигүннериниң авангардчы ролюнга үлегер-чижек болуп турарлар. «Май 1» колхозта иви малчыны А. Андылай, кижи эмчизи К. Хуурак-оол, «Совет Тыва» колхозтуң хаван ажаакчызы Б. Самыйлык, тракторист Б. Киим-оол, агроном Б. Ангырбан болгаш өске-даа коммунистер боттарының участоктарында бүдүрүлгениң мурнакчылары болбушаан, партияның политиказын болгаш шиитпирлерин чонга тайылбырлаар, амыдыралга боттандырар, социалистиг хоойлу-дүрүмнерни сагыыр, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар ажылдарын доктаамал чорудуп, коммунист кижи бүрүзүнүң ёзулуг үлегер-чижээн көргүзүп келгеннер.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында коммунистерниң киришпейн, оларның ажылдавайн турары участок чок. Бир эвес коммунист бүрүзү бүгү талазы-биле бодунуң чогуур деңнелинге турар, ажыл-ишче массаларны эвилелдээр, оларны партийжи салдар-биле хүрээлээр болза, ынчан ниити ажыл-херек-даа бүдүнгүр, коммунистиг кижизидилге-даа эки болур ийик. Оларның чамдыызы коммунист кижиниң бедик адынга төлеп чок болуп турар фактыларны чугаалаар херек. Ол янзы-бүрү болуп турар. Чижээлээрге, чамдык коммунистер чүгле онаашкан ажылынче кичээнгей салгаш, бодун долгандыр чүү-даа бооп турда ону хайгаарап көрбес, өскелерге партийжи салдарны чедирбес, четпестер-биле демиселге чүткүл чок болгулаар. Ону партия кежигүнүнүң авангардчы ролюн күүсетпейн турары ол деп санаар апаар.

Совет кижилерниң материалдыг чаагай байдалын улам бедидер талазы-биле алдынып турар хемчеглерни чамдык кижилер өскээр ажыглап, алыр ажык-орулгазы көвүдээрге, ону арагалаар чоруктарга ажыглап турары кончуг хомудаанчыг. Бо айтырыг партия организацияларын, бүгү коммунистерни дүвүредир ужурлуг. Тожу районнуң партия организациязы бо талазы-биле шыңгыы хемчеглерни ап турар. Ынчалза-даа арагалаашкынче хандыыр чоруктар коммунистерниң болгаш чамдык харысалгалыг ажылдакчыларның безин аразында бар. Райкүүскомнуң шагдаа килдизиниң ажылдакчызы коммунист К. М. Доглугаш үргүлчү арагалаар чоруу дээш партия талазы-биле каш-даа удаа хемчег алдырган. Райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи Т. И. Иванников (партия кежигүнү эвес) чоокта чаа коллективтиг арагалаашкын организастааш, ам ажылындан дужуртурунге чоокшулап турар. Партия кежигүнү эвес-даа болза удуртур ажылда, культура фронтузунда турар эштер ындыг ат-алдар чок чорукту кыла бээринге районнуң партия, совет организациялары канчап эптежир боор?!

Коммунистерниң хөй кезии партия кежигүнүнүң бедик адынга төлептиг болуп, бүдүрүлгениң болгаш хөй-ниитичи амыдыралдың идепкейлиг киржикчилери болуп турарлар. Тожунуң коммунистери ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң бүгү адырларынга боттарының авангардчы ролюн, партия кежигүнүнүң бедик адынга төлептиг чоруун моон соңгаар-даа көргүзерлер.

М. МАШПААДАЙ,
СЭКП-ниң Тожу райкомунуң
бирги секретары.

Херээженнерниң Бүгү-тыва хуралынга уткуштур

ЧОЛААЧЫ

Таня Ачитаева школачы тургаш-ла чолаачы болурун күзеп эгелээн. Ооң төрелдери, чамдык эштери «чолаачылаары дээрге херээжен кижиниң херээ эвес-тир, кандыг-бир чиик, херээженнерге тааржыр мергежилден шилип ал» деп, сүмелеп турганнар.

1963 чылда Ачитаева Кызылдың чолаачылар курузун дооскаш, пассажирлер АТА-зының коллективинге кирген. Аныяк кыска дежурный чиик машинаны хүлээткени—Таняның амыдыралында уттундурбас болуушкун. Автоажыл-агыйның коллективи аңаа ол хире идегелди көргүскенинге чоргаарланган чолаачы бодунуң мергежилин үргүлчү бедидип турар. Татьяна Ачитаева ам «Москвич—407» деп чиик автомобильдиң чолаачызы Боттанган күзел, ынак ажылы ону сорук кирип турар болгаш ол эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: Т. Ачитаева.

Сөзү болгаш фото В. Рачковскийниң.

Суггарылга айтырыы

ЧУГААНЫҢ ТЕМАЗЫ БОЛГАН

Чурттуң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле соңгаарлаттынмас хемчеглер дугайында СЭКП Төп Комитединиң март Пленумунуң (1965 ч.) болгаш СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, Барыын-Хемчик районнуң кодээ ажыл-ишчилери беш чыл планының бирги чартык чылында күш-ажылчы алзэн чедиишкиннерни чедип алган.

Чартык чылда районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садар планын 128,8 хуу, эътти—124,3, дүктү—140,8 хуу күүсеткен. «Большевик» колхозтуң ажыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын шуптузун ажыр күүсеткен.

1965 чылда колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының немелде ажыл төлевиринге 24 муң рубльди берген болгаш натура-биле 113 хураганнарны тывыскан.

СЭКП Төп Комитединиң май Пленумунуң түңнелдериниң болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайын СЭКП райкомунуң пленумунга чугаалашкан.

— Черни калбаа-биле мелиорастаар, хөрзүннү экижидер болгаш чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле партияның айыткан хемчеглери болза, бистиң районга кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдериниң чаа чадазы-дыр — деп, илеткелчи демдеглээн.

Барыын-Хемчик—суггаттыг чер талазы-биле республикада база бир улуг район. Суггарылганы эки ажыглап турар ажыл-агыйлар районда бар. «Большевик» колхоз эрткен чылын суггаттыг черден 10 центнер дүжүттү, а ол колхозта суггарыкчы Ооржак Өвей-оол «Саратовская-29» кызыл-тасты 29 га черге тарааш, гектар бүрүзүнден 20 центнер дүжүт алган. «Барлык» совхозта эш Күжүгет Самбууга удурткан кукуруза звенозу 186 гектар кукурузаның бир гектарындан 310 центнер ногаан массаны алган.

Илеткелчи болгаш пленумга санал бергеннер чер ажылын сайзырадырының бар курлавырларын четче ажыглавайн турары дээш ажыл-агыйларның удурткучуларын шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Районда 20353 гектар суггаттыг чер бар. Ооң иштинден суггарылга системазында белеткээни 13308 гектар. Ындыг черлерниң чүгле 60—70 хуузу безин ажыглаттынып турар.

Барлыктың суггарылга системазының тудуун 1958 чылда-ла эгелээн. Мында амгы үеде 5038 гектар черни суггарылга ажыглалында дужааган. Ындыг-даа болза бо тудуунуң төлевилелин шын эвес—ханыладыр кылганының түңнелинде, кулактарже суг үндүрери берге, суггарылгага улуг саат таварыштырып турар. Совхозтуң шөлдеринде № 5, 6, 7, 10 бугалардан арыктарже суг үндүрүп алыры дыка берге. Чайгы суггарылга бо совхозта-даа, районнуң өске ажыл-агыйларында-даа дыка дүвүрээзиниг байдалда туруп турар.

4200 гектар суггаттыг черден бөгүнге чедир чүгле 621 гектар суггартынган. Суггарыкчыларның чемненир черни таарыштыр организаставаан. Моон ужурунда суггарыкчылар ажылга орайтап үнер болгаш аалдарынче эрте чанып турарлар.

Мелиорация дээрге чүгле суггарылга эвес, а чер ажылын экижидер хемчеглер талазы-биле бүгү-ле комплекс-тир. Аңаа үндезилээш алырга, Барыын-Хемчикке бо ажылды боттандырар дээш хемчеглер ап турары дыка четпес.

«Большевик» колхозтан өске ажыл-агыйларда тараа, сиген шөлдериниң хараганын, дажын аштаар ажыл шуут чоруттунмайн турар. Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерниң планы чыл бүрү күүсеттинмейн келген. СЭКП ТК-ның май Пленуму болуп эрткенден бээр бир ай ажып турар. Ындыг турбуже «Большевик» колхозтуң экономизи эш Салчак Доржудан өске, пленумга санал берген партком секретарьлары, совхозтар директорлары эштер М. Чульдум, И. Макальский, салбырлар эргелекчилери С. Сюрюн, Күжүгет Очур-оол олар май Пленумунуң шиитпирин күүседир дээш чогум чүнү кылганын, чүнү кылыр деп планнап алганын чугаалаваны хараадаанчыг болган.

Районнуң ыяш ажыл-агый конторазы ыяш, чыжырганы тарыыр дээш үр үеде оралдажып келген. Ындыг-даа болза, мал одарын, тараа шөлдерин үрегдеп турарындан аңгыда, чогумчалыг түңнел көргүспээн. Ыяш ажыл-агый конторазының ажылын үндезинни-биле эде тургузуп, ыяш тарылгазын Аянгатының, Барлыктың делгем шөлдеринге чорудар кылдыр организастаарын райкомнуң бюрозундан болгаш райкүүскомдан пленумнуң киржикчилери негээн.

— Маңаа санал берген эштер чүгле суггарылга дугайын чугаалап, бо талазы-биле бот-боттарынче чугжуп, май Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш чаа чүнү кылырын тодаргай чугаалавас-тыр. Даг-дүгүн ажылдап кылганының артыышкынын кодээ ажыл-агыйның үнүштериниң чемишчидилгезинге ужур-дузалыг дээрзин райкомнуң пленумунга хөй удаа чугаалаан мен. Ынчалзажок районнуң кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң ажылдакчылары болгаш колхоз, совхозтарның агрономнары даг-дүгүнүң артынчызын черниң хөрзүнүн экижидеринге ажыглавайн турары хараадаанчыг-дыр— деп, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору эш Ч. Б. Ондар чугаалаан.

Черни мелиорастаары чугула ужур-дузалыг болурун чугаалааш, «Большевик» колхозтуң экономизи эш Салчак Доржу тодаргай саналды киирген. Ол колхоз тараа, сиген шөлдериниң хараганын, дажын аштап эгелээн. Чер ажылын сайзырадыр талазы-биле колхозта 7 кижи составтыг комиссия тургускан. Ол комиссия суггарылганың шынарын үргүлчү хынап турар. Бо арганы районнуң өске ажыл-агыйларынга нептередирин Салчак Доржу саналдаан.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Улусчу контроль

Хөй болгаш янзы-бүрү

Улуг-Хем районнуң улусчу контролёрларының кылып турар ажылы хөй болгаш янзы-бүрү. Ажылчы чоннарның ортузунга оларның ат-алдары улгадып бар чыдар. Чоннуң хомудалдарынга болгаш медээ-дыңнадыгларынга ей-шаанда дыңнангыр болур чорук оларның эки ажылын херечилеп турар.

Ооң бир чижээ бо-дур. «Улуг-Хая» совхозта машина-техника септелгези багай чоруп турар деп медээ районнуң улусчу контроль комитединге келген. Бо байдалды дүрген хынап көөрүн комитет совхозтуң контролёрларынга дааскан. Улусчу контрольга дузалаарының совхозта бөлүү биле «Комсомолчу Прожектор» септелгениң чүге багай болуп турарын хынаан. Машина-техниканы ээ-харыысалга чок ажаап-кадагалап турарындан ооң чамдык кезектерин улус уштуп алгаш баргылаан, ынчангаш чаңгыс-ла машинага азы тракторга септелгени катап чорудар ужурга таваржып турар деп, улусчу контролёрлар илереткен. Совхозтуң кол инженери эш Дорофеев биле гараж эргелекчизи эш Золотухинниң бо талазы-биле четпес ажылдап турарын олар база демдеглээннер. Септеп турар машиналарның чамдык кезектерин оорлап ап турган кижилерни илереткен болгаш оларга хемчег хүлээткен.

Демир кескиндизи чыыр ажыл районга барык уттундурган турган. Ылангыя «Улуг-Хая», «Найырал» совхозтарның болгаш районнуң орук ажыглал участогунуң удуртукчулары ону бистиң херээвис эвес деп санап турган. Ынчангаш бо ажылга хөй-ниитини эвилелдээр талазы-биле массалыг хыналда чер-черлерге чорут-тунган. Ооң түңнели чедиишкинниг болган — ийи-ле ай иштинде чыгган демир кескиндизи районнуң чыл планы-биле деңнежип турар болган.

Ол ышкаш, үрезин арыглаашкынының шынарын, электроэнергияны, кывар-чаар материалдарны ажыглап турарын, соңгу шилдериниң камналгазын болгаш өске-даа чүүлдерни улусчу контролёрлар бо чылдың эгезинден бээр хынаар. Бо бүгү ажылдар эки түңнелдерге чедирген: камналга болгаш шынар дээш демисел районга улам күштелген.

Районнуң улусчу контроль комитединиң чартык чыл отчёдун көрген бис. Кылдынган ажылы хөй болду. Бо үстүнде айыткан ажыл-херектерден аңгыда, районга чоннуң амыдырал-хандырылга комбинадының бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының болгаш сүт продукциязының шынары, чурттаалга шөлүн хуваап турары дээн ышкаш айтырыгларны контролёрлар база сонуургап көрүп турган. Боттарының бо хөй-ниити хүлээлгелерин комитеттиң кежигүннери Михаил Кызыл-оол, Анатолий Пряхин, штаттан дашкаар инспекторлар эштер Пономарев, Спиридонов, Михалев, Артюшкина олар эң идепкейлиг күүседип турарлар.

В. БАРМИН.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ БОЛГАШ ИНДИЯНЫҢ УЛУСТАРЫНЫҢ БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Азияның, Африканың болгаш Латин Американың улустары социал-экономика болгаш культура талазы-биле хожудангай чорукту кыска хуусаада узуткаар, демиселге чаалап алган национал хамаарышпас чорукту быжыглаар арганы бергидег ындыг оруктарны дилеп тывары оралдажып турар деп оратор үргүлчүлеп чугаалаан. Ынчалза-даа ышкынган туруштарын эгидип алыр оралдажыышкыннарындан империализм ойталаваан. Политиктиг ыйымышкынның аргазы-биле, а чамдыкта шериг холгаарлаашкынының аргазы-биле империализм национал-хосталгалыг шимчээшкинниң улам ыңайгы чорудуушкунун болгаш ханылаашкынын база амыдыралдың көдүрүп турар социал чаартылгаларны боттандырарын ара соксадырын оралдажып турар. Ылангыя болган чок-ла ажыглап турар быразы болза «экономиктиг дузаламчы» дээр чүве болур. Ооң ужурунда экономиктиг кады ажылдажылганың аргаларын политиктиг ыйымышкынның аргалары болдурбазы, чурттуң амыдыралчы эрге-ажыктарынга, ооң улузунуң күзел-соруунга дүгжүп турар ындыг угланыышкынны чорударынга ол аргаларның шаптыктавазы чугула.

Бергелер тураажок Индияның улузу эвээш эвес чүүлдерни чедип ап шыдаан дээрзин А. Н. Косыгин үргүлчүлеп чугаалаан. Ынчаарга кажан Индияның мурнунда тургустунган айтырыглар улуг чидиглениишкинге четкен үеде, ол айтырыгларны шиитпирлээр төлээде бүгү улустуң шыңгыы күжениишкини болгаш ооң удуртукчуларының ханы мерген политиказы негеттинип турар үеде ам бодунуң национал хөгжүлдезиниң ындыг үе-чадазын Индия чурттап эрттирип турар деп чүвени совет кижилер билир. Ынчалза-даа хөй чүвеге чаңчыккан болгаш үре-түңнелдиг ажылдап турар талантылыг улус чон Индияда чурттап турар дээрзин совет кижилер база эки билир. Бо чылдың эгезинде премьер-министрниң улуг албан-дужаалын хүлээп ап тургаш, улус массаларга даянырының эргежок чугулазын, күрүне политиказын оларның эрге-ажыктарынче бүрүнү-биле угларын демдеглеп турган болгай Силер, дээрги Ганди. Ол бодалды чазактың ажылдаар ужурлуг ындыг угланыышкынны кылдыр бис билип турган-бис.

Индияның национал экономиказын хөгжүдериниң чугула фактору болза совет-индий экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга болуп турар. Ам совет тускай эртемниглер боттарының индий өңнүктери-биле дем каттыштырып алгаш, индий үлетпүрүнүң 40 ажыг улуг объектилериниң болгаш кол адырларының тудуунга киржип турар. Индий чазактың күзелин барымдаалааш, бис Бокарода күчүлүг чаа металлургия комбинадының тудуунга дузаламчы көргүзерин чөпшээрешкен бис. Совет-индий экономиктиг харылзааларның калбарары ийи чурттарның улустарының эрге-ажыктарынга бараан болур дээрзинге идегелди илергейлеп турар бис.

Совет-индий найыралды улам ыңай хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының таарымчалыг аргалары бар боор турарын бөгүн медеглээрниң улуг барымдаалары бар деп бодап турар мен дээрзин А. Н. Косыгин түңнелинде чугаалаан. Бистиң чурттарывыстың чазактарының хүлээлгези болза, ол аргаларны эки ажыглаары болур. Совет Эвилелинге Силерниң аян-чорууңар бо угланыышкынга чугула базым болурун бодап турар бис, дээрги Премьер-Министр.

Бистиң улустарывыстың найыралы дээрге Совет Эвилелиниң болгаш Индияның күрүнелер аразында найыралчы харылзааларының чүгле ийи он чылдары эвес-тир. Ол найырал ханы төөгүлүг, чүс-чүс чылдардан укталып тывылган. Мынчангаш ол найырал бистиң чурттарывыстың улустарының чаагай чоруунга, социал депшилгениң чаагай чоруунга, Азияда болгаш бүгү делегейде тайбыңның чаагай чоруунга мөңгеде бараан болур дээрзинге бүзүрээр бис.

ИНДИРА ГАНДИНИҢ чугаазы

Силерниң улуг чуртуңарга хөй катап келген мен, ылангыя 1955 чылда ачам-биле кады чораанымның дугайында дыка хөй сактыышкыннар менде арткан. Биске көргүскен алызындан кайгамчыктыг хүлээп алыышкын бистиң ийи чуртувустуң аразында харылзааларны чылыы-биле херелдендирип, оларга чаа күштү берип турган.

Улуг Октябрьның революциязының үезинден бээр делегей чаа үнү—Лениниң үнүн дыңнаан болгаш чаа идеяларны херекке ап эгелээн. Бистиң Индияга хамаарышпас чорук дээш демисел элээн бир янзы оруктар-биле хөгжээн. Чаа эрге-чагырганы бадыткаарын болгаш хаанныг эжелелдиң база дайынның бузундуларынга чаа социал чурумну тургузарын күзээн чаа Совет чазактың маадырлыг күжениишкиннери биске салдарын чедирген болгаш бисти ханы сорук киирген.

Боттарының тактиказын өскертип база боттарының идеалдарынга каража чедирбейн, үениң негелделериниң болгаш байдалдарын барымдаалап турган силерниң удуртукчуларыңарның ыраншыл көрүштүг болгаш практиктиг мерген угааныы бистерниң сагыш-сеткиливисти хайныктарган. Ол дээрге өске чурттарга үлегер-чижек болган, ол дээрге силерниң партияңарның XXIII съездинге чугаалажып турганындан база илдең-дир. Делегейде ону калбаа-биле деткип турганының чылдааны-биле-даа, бодунуң доосканы тайбың тургузуушкунче ооң кыйгызы-биле холбаштыр-даа, бистер Индияга, ол съездини улуг сонуургал-биле хайгаарап турган бис.

Совет чеди чыл планын күүседириниң херээнге улуг чедиишкиннер бүгү талаларга демдеглеттинген. Космостуң шинчилеттинмээн чажыттарын шинчилээринге силерниң чырыткылаанчак чедиишкиннериңер силерниң улуг депшилгеңерниң демдектериниң чүгле бирээзи болуп турар-дыр. Ол кайгамчыктыг чедиишкинни-биле холбаштыр силерге, совет улуска индий улустуң мурнундан байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер.

Хамаарышпас чорукту чедип алган үеден бээр 19 чылдың дургузунда Индияның улустарының чедиишкиннериниң дугайын Индира Ганди чугаалаан. Индияда амыдырал-чурттаалганың ортумаа үргүлчүлели 27-ден 50 хар чедир, барык ийи катап өскен. Кажан-бир шагда миллион-миллион кижилерниң амы-тынынга чыл санында чедип турган малярияны барык бүрүнү-биле чок кылган.

Он чыл мурнунда Ранчи чанында Бхилан болгаш Хатия дээр ийи бичии суурларның тараачыннары черни оларның бурунгулары хөй чүс чылдарның дургузунда ажылдап турганы ышкаш кылдыр ажылдап турду. Бөгүн Бхилан дээрге металлургия үлетпүрүнүң күчүлүг төвү, а Хатия—машина тудуунуң улуг комплексизиниң төвү апарган. Ол ийи улуг төлевилелдерни күүседирде бистерге Совет Эвилели дузалаан.

Ынчалзажок дыка хөй берге айтырыгларга таваржып турар бис деп Индияның Премьер-Министри чугаалаан.

Хөй санныг айтырыглар тураажок, индий улустуң сагыш-сеткили сергелең, ынчангаш ол бергелерни удавас ажып эртип шыдаар бис дээрзинге бүзүрелдиг мен. Барык үш миллион кижини хаара туткан калбак кодээ ажыл-агый ажылдарының дыка улуг программазын боттандырып эгелээн. Аш-чутка таваржып турар районнарда черни мелиорастаар талазы-биле чамдык ажылдар доозулган болгаш кодээ ажыл-агый комплексилерин тургускан. Ол бүгү бистиң кодээ ажыл-агый баазавысты быжыглаар.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлдери шынап-ла күштүг улгаткан. 15 чыл дургузунда үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээли 2,5 катап өскен. Үлетпүрнүң чамдык эң чаа адырлары улам өскен. Үлетпүрнүң дыка хөй кол адырларын хөгжүдеринге күрүне сектору кол рольду ойнаан.

15 чыл мурнунда бистиң планнарывысты ажылдап эгелеп турувуста бистиң сорулгавыс чүү турганыл дээрге, даштыкы дузаламчыдан бистиң хамаарылгавысты чок кылыры, бот тускайлаң өзүлдени чедип алыры болгаш ниитилелдиң социалистиг системазының бир салгалдың амыдырал-чурттаалгазының үезинде тургузары болуп турган. Ол сорулганы барымдаалап турар бис, ынчангаш дараазындагы он чылдың дургузунда, тодаргайлаарга бистиң бешки беш чыл планывыстың төнчүзүнге чедир хамаарышпас, бодун хандыртынган экономиканы тургузуп аптар бис дээрзинге бүзүрелдиг бис. Бокарода металлургия төвү хамаарышпас чорукче бистиң бурунгаарлаашкынывыста төп төлевилел болуп турар. Ол төптүг тударда Индияга Совет Эвилели дузалап турар. Металлургияның ол төвү база-ла индий-совет үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың чырыткылаанчак демдээ болур.

Индия тайбың хөгжүлдениң сорулгаларын боттандырып турар деп Индира Ганди медеглээн. Ынчалзажок политиктиг хосталга долу эвес болуп турар, ынчангаш экономика талазы-биле хамаарышпас чорук чокта ооң утказы база шоолуг эвес болур. Экономиктиг хамаарышпас чорук дээш тулчуушкунга тиилелге чедип алдынмаан шаанда, төрүттүнүп орар чаа нацияларга — хөгжүп орар чурттарга — оларның удурланчыр апаары дашкаартан ыйымышкын турар апаар.

Индия блоктарга каттыжып кирбес болгаш тайбың догуннаашкын дээш демиселге бодунуң хамаарышпас чоруун чедип алган үеден бээрле чайгылыш чок киирген. Бистиң бүгү күрүне политикавыс социализм, демократия, күрүнениң депшилгелиг бүдүжү болгаш каттыжып кирбес чорук болур дөрт тепкишке таарыштыр тургустунган.

Вьетнамда халап бистиң чүректеривисти саргыдып, аартып турар. Дайын-биле чүнү-даа чедип ап хоржок. Дайын харын халаптың болгаш үрегдээшкиннерниң районнарын калбартып, чурттар аразында харылзааларны хөй чылдарда баксырадыр. Вьетнам ам дээрге дарлыг доскаар апарган. Кандыг-даа эжелээшкин чөрүлдээни дыка калбартыр болгаш чидиглендирер, ынчангаш ол чорук бүгү делегейде тайбыңга улуг уржуктарны чедирип болур. Тайбың таарыштырылгада шилип алыышкыннар чок; харын ол угланыышкынга боттарывыстың бүгү күжениишкиннеривисти салыр апаар бис.

Бистер, индийлер, Азияның бүдүн районну доозунналып чыдырда хажызындан хайгаарыкчылар болуп олуруп шыдавас бис. Чаңгыс-даа күрүнеге тайбыңче орукту дуглаар арганы берип болбас.

Хөделиишкиннерниң эң эки, харын-даа кара-чаңгыс боттуг аргазы чүл дээрге Женева дугуржулгазының эрге-хемчээлдеринге эртер ужурлуг чөвүлел хуралга кандыг-даа казылда чокка, бүгү-ле сонуургалдыг талаларны чыыры болур деп чаңгыс эп-сеткилдиг бүзүрелин барык бүгү делегей илергейлээн. Ынчаарга Соңгу Вьетнамны бомбалап турар чорукту доп-дораан соксаткан турар ужурлуг. Ол чорук чөвүлел хуралды эрттиреринге болгаш дайын чорудулгаларын дүрген соксадырынга, а ол ышкаш Женева дугуржулгаларынга дүүштүр бүгү-ле даштыкы шериглерни болгаш өске-даа ажылдакчыларны Вьетнамдан үндүреринге таарымчалыг байдалдарны тургузар. Бир эвес ындыг саналдар үнүп келир болза, оларны күзелдиивис-биле деткиир бис.

Вьетнамга тайбың Мурнуу-Чөөн Азияга база эргилдениң байдалында турар делегейниң өске-даа ол янзылыг районнарының хөй нуруузунга турум чорукту чедип алырынга эдиг бээр ийик.

Ядынчыг эрткен үениң артыышкыннарын кезээ шагда чок кылыр дээш өске чурттар-биле кады ажылдажылгага бистен хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис. Зимбабвениң, Мурнуу Африканың, Анголаның, Мозамбиктиң, «Португалияның» дижир Гвинеяның, Мурнуу Аравияның, Адениң болгаш хамаарылгалыг өске-даа девискээрлерниң хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселин деткип турар бис. Колониалдыг тергиилелдиң адаанда турар өске чурттар хосталганы чедип албаан шаанда, бистиң боттарывыстың хосталгавысты болгаш хамаарышпас чоруувусту долу кылдыр санап шыдавас бис.

Кыдат биле Пакистан — бистиң чоок кожаларывыс деп Индира Ганди чугаалаан. Оларга чаагай чорукту күзеп турар болгаш чаагай кожа-хелбээчилер болурундан өске кандыг-даа харылзааларны олардан негевейн турар бис. Чөптүг болгаш бистиң алдарывысты дора көрбейн турар дугуржулганы Кыдат-биле кандыг-даа үеде күзелдиивис-биле чарар бис.

Эрткен чылын Пакистан-биле бистиң чөрүлдээвис бистиң буруувус-биле тыптып келбээн болгай. Ташкент чөвүлел хуралын организастап турарының үезинде шыдажыышкынныг чоруун көргүскени дээш Совет чазакка, ылангыя Косыгин Даргага өөрүп четтирген бис.

Ташкент Декларациязын Индия күзелдии-биле барымдаалап турар болгаш ооң сорулга-биле бодалгазын чайгылыш чок күүседиринге сонуургалдыг. Мөчээн Премьер-Министр Шастри Ташкентиге ужуражыышкын Индияның болгаш Пакистанның аразында харылзааларга эргилделиг үе болур деп идегеп турган. Ташкент Декларациязы — кайгамчыктыг документ, чүге дээрге чөрүлдээлер тыптып келгенде күчү дүрүүшкүнүн моон соңгаар ажыглаарындан ийи талалар ында ойталап турар.

Ташкент Декларациязы — тайбың догуннаашкынның манифезидир. Күрүнелер аразында чөрүлдээлерни тайбың шиитпирлээриниң аргалары ында кирип турар. Пакистанче найыралдың холун сунуп, чайгылыышкынның ол соксаткан, ону хүлээп алыр боор деп идегеп турар бис. Пакистанның төлээлекчилери-биле кандыг-даа деңнелге ужуражып, бистиң айтырыгларывысты чугаалажырынга болгаш ол айтырыгларны чөптүг болгаш хүндүткелдиг ёзу-биле шиитпирлээр аргазын тыварынга белен бис.

Бистиң болгаш бүгү кижи төрелгетенниң улуг сагышсыралын хайныктырып турар өске бир айтырыг база бар. Ол дээрге чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң дугайында айтырыг. Ядролуг чепсекти нептеретпезин айтырыгны үзе шиитпирлээни ол кылдыр санавайн турар бис. Ол дээрге ядролуг чепсекти дүжүреринче шилчиишкинни чиигедир чүгле шиитпирлээшкин үезиниң аразындагы арга болган туруп болур. Ядролуг чепсеглениишкинниң айтырыынга ёзулуг харыы болза чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери ол болур. Бүгү делегейге хамаарышкан ол айтырыгны соңгаарладыышкын чок көөрү эргежок чугула.

Косыгин Дарга-биле болгаш ооң кады ажылдап турар өөрү-биле ол болгаш өске-даа хөй айтырыгларның талазы-биле бистиң чугаалажыышкыннарывыс ак-кара чок, найыралчы болгаш үре-түңнелдиг болган. Бо аян-чорук меңээ онза байлак дуржулгалыг болду, ол дээрге силерниң удуртукчуларыңарның салган кичээнгейиниң болгаш күрүне талазы-биле мерген угаанының ачызы-дыр, база улуг совет улустуң талазындан мээң көргеним шынчы найыралдың болгаш тайбыңче чүткүлдүң ачызы-дыр.

А. Н. Косыгинниң болгаш Индира Гандиниң чугааларын дилимиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары каш удаа үзе кирип турган.

Митинг доозулган. Бузулбас совет-индий найыралдың алдары дээш, ийи күрүнениң улустарының алдары дээш, Индира Гандиниң болгаш совет удуртукчуларының алдары дээш кыйгылар залга чаңгыланып турган.

(СЭТА).

МУРНАКЧЫЛАРДАН ҮЛЕГЕР АЛЫР, ОЛАРГА ДЕҢНЕЖИР!

1966 чылдың бирги чартыының түңнелдери-биле республиканың мал ажылының мурнакчылары

ХОЙЖУЛАР

Хойжуларның фамилиялары	100 хойдан-на алган хураган	Бир хойдан-на алган дүк (кг)	Ажыл-агый	Район
К. Дажы-Серен	120		«Тиилелге»	Таңды
О. Аңгыр-оол	118	1,9	«Шекпээр» с-э	Барыын-Хемчик
Б. Дондуй-оол	117	3,0	«Кызыл тараачын» к-э	Бии-Хем
О. Содуй-оол	116		—«—	—«—
О. Төкел-оол	115		Межегей» с-э	Таңды
Т. Сертип	114		«Найырал» с-э	Улуг-Хем
Х. Сүктер	112	2,6	—«—	—«—
Б. Оскал-оол	112	3,2	«СЭКП XXII съездизи»	Чөөн-Хемчик
Т. Тамдын-оол	111	3,2	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
В. Ким	111	2,4	—«—	—«—
О. Дажы-Намчыл	111	1,1	«Сүт-Хөл» с-э	Чөөн-Хемчик
М. Балчый	110		«Өөк»	Бии-Хем
Н. Доржу	110		—«—	—«—
А. Маады	110		«Кызыл тараачын»	—«—
К. Сарыг-оол	110		—«—	—«—
С. Сувандии	110	1,1	«Бурунгаар» к-э	Каа-Хем
Б. Баралдии	109		«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
М. Санчай-оол	109	1,9	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик
М. Досумаа	109		Ленин аттыг к-э	—«—
О. Долгар	108	2,5	«Коммунизмниң херели»	Таңды
М. Достек	108	2,5	—«—	—«—
И. Эрелчин	108		«Тээли»	Бай-Тайга
Т. Дандар	107	2,9	«Искра» к-э	Бии-Хем
Я. Кызыл-оол	107	1,6	«Кызыл тук»	Каа-Хем
Х. Дадар-оол	107		«Улуг-Хая»	Улуг-Хем
Д. Сундуй-оол	107	2,3	«СЭКП XXII съездизи»	Чөөн-Хемчик
А. Өлчеймен	106		«Улуг-Хая»	Улуг-Хем
С. Бюрбю	106		«Найырал»	—«—
М. Шаң-оол	105	3,2	«Искра»	Бии-Хем
К. Чамбал	105		«Найырал»	Улуг-Хем
К. Хемерек	105		«Элегес»	Таңды
Э. Биче-оол	105		«Торгалыг»	Өвүр
О. Доржу	105	2,0	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик
О. Докпай	105	0,9	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик
С. Маны-оол	104	2,6	«Хадың»	Бии-Хем
Я. Чигжит	104	2,2	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем
С. Серен-Доржу	104		«Найырал»	Улуг-Хем
Т. Сотпа	104		—«—	—«—
К. Калдар-оол	104		«Тээли»	Бай-Тайга
Т. Балгэн	103	2,6	«Найырал»	Улуг-Хем
Т. Артына	103		Жданов аттыг	—«—
А. Кенен	103		«Найырал»	—«—
Д. Долаан	103	2,4	«Х Улуг хурал»	—«—
С. Мижит-Доржу	103	2,8	«Улуг-Хая»	—«—
С. Чүлдүм	103		«Тээли»	Бай-Тайга
Чимит-Доржу	103	1,9	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик
К. Эрелчин	103	1,0	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик
М. Самбуу	102	2,7	«Тиилелге»	Бии-Хем
К. Сендажы	102		«Өөк»	—«—
М. Сундуй	102		—«—	—«—
М. Пырлаа	102	2,5	«Кызыл тараачын»	—«—
А. Самбуу	102	1,9	«Ленинчи орук»	Каа-Хем
Х. Севек-Хурак	102		«Улуг-Хая»	Улуг-Хем
О. Биче-бут	102		—«—	—«—
С. Байыр-оол	102		«Найырал»	—«—
Ш. Биче-уруг	102	2,1	«Найырал»	—«—
О. Ласүү	102	2,3	«Коммунизмниң херели»	Таңды
О. Шимаа	102	2,3	—«—	—«—
М. Сагдынай	102	1,9	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик
О. Самбыл-Норбу	102		«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик
Д. Быстап-оол	102	1,9	«Сүт-Хөл»	—«—
О. Омчаа	102		«СЭКП XXII съездизи»	—«—
М. Седип-оол	101		«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем
С. Чүлдүм	101	1,8	Дуржулга станциязы	Таңды
С. Даңзы	101		«Тээли»	Бай-Тайга
Д. Чигден	101		«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик
О. Биче-оол	100	2,5	«Хадың»	Бии-Хем
О. Эрес-оол	100		«Кызыл тараачын»	—«—
С. Мижит-оол	100	3,5	«Кызыл тук»	Каа-Хем
С. Дандаа	100	2,5	«Чаа орук»	Эрзин
С. Очур-оол	100		«Найырал»	Улуг-Хем
М. Дунгар-оол	100		«Улуг-Хая»	—«—
Т. Сиириң	100	2,2	«Найырал»	—«—
Р. Даржаа	100		—«—	—«—
Т. Шогжал	100		—«—	—«—
Б. Көпенчик	100	2,7	«Х Улуг хурал»	—«—
М. Чаш-оол	100		«Улуг-Хая»	—«—
Д. Балчый-оол	100		—«—	—«—
О. Соктай	100	2,3	«Коммунизмниң херели»	Таңды
Т. Ажида	100		«Элегес»	—«—
О. Болат-оол	100		—«—	—«—
Р. Оюн	100		—«—	—«—
О. Кашпык-Кара	100	1,6	Дуржулга станциязы	—«—
Н. Натпит-оол	100		«Торгалыг»	Өвүр
С. Чүльдүм	100		«Тээли»	Бай-Тайга
М. Маркыс-оол	100	2,0	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик
К. Тарай	100	1,9	—«—	—«—
Х. Сара[illegible]ин	100	1,9	«Барлык»	—«—
С. Ончай-оол	100	1,4	—«—	—«—
К. Шыыт	100	1,2	—«—	—«—
О. Үндүн	100	2,7	—«—	—«—
Х. Хеймер-оол	100	2,0	—«—	—«—
М. Кызыл-оол	100	1,0	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик
Д. Кашпык-оол	100	1,5	—«—	—«—
О. Адар-оол	100	1,5	—«—	—«—
О. Белек-оол	100	1,8	—«—	—«—
К. Сундуй-оол	100	1,5	—«—	—«—

Хаван ажаакчылары

Фамилиялары	Алган төл: Кол хавандан	Алган төл: Дуңгуш хавандан	Ажыл-агый	Район
О. Доспанай	9	—	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем
Е. Жирнова	8,7	8	«ҮТКА 25 чылы»	—«—
Е Ильина	8,4	6,7	—«—	—«—
Б. Кара-кыс	8,1	5,6	—«—	—«—

Семиртир хаван ажаакчылары

Фамилиялары	Хонукта деңзи немелдези (грамм)	Ажыл-агый	Район
А. Блинова	710	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем
В. Беспалов	489	Дуржулге станциязы	Таңды
А. Долума	450	«Барлык»	Барыын-Хемчик

АЖЫЛ-АГЫЙЛАР

1966 чылдың бирги чартыының түңнелдери-биле моон адаанда ажыл-агыйлар тус-тус районнарга социалистиг чарышка бирги черни ээлээннер.

Ажыл-агыйлар	Районнар	Мал ажылының продуктуларының садар планын күүсеткени (хуу-биле): Эът	Сүт	Дүк
«Тээли» совхоз	Бай-Тайга	102,7	125,5	127,0
СЭКП XXII съездизи аттыг к-э	Чөөн-Хемчик	101,5	147,0	173,3
«Большевик» к-э	Барыын-Хемчик	122,0	133,5	123,3
«Найырал» с-э	Улуг-Хем	107,5	154,4	150,9
«Коммунизмче орук» к-э	Каа-Хем	107,6	156,0	160,0
«Искра» к-э	Бии-Хем	136,9	206,9	138,3
«Тиилелге» с-э	Таңды	107,6	153,2	255,5
«Чодураа» к-э	Тес-Хем	102,8	102,9	119,4
«Кызыл тук» к-э	Өвүр	109,8	113,3	122,2

Семиртир мыйыстыг бода мал кадарчылары

Кадарчыларның фамилиялары	Хонукта ортумак деңзи немелдези (грамм)	Ажыл-агый	Район
Дажы-Дондуп	1086	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
Ш. Сагаан-оол	1086	—«—	—«—
К. Байыр-оол	1036	—«—	—«—
Х. Самдан	1036	—«—	—«—
А. Бичиижик	1000	«Хадың»	—«—
К Шагдыр-оол	943	«Кызыл тараачын»	—«—
К. Хүрен	942	—«—	—«—
Сат Буга	934	«Өөк»	—«—
Б. Кызыл-оол	916	—«—	—«—
Ч. Шагдыр	900	«Тиилелге»	—«—
К. Көвээзин	860	«Совет Тыва» с-э	Каа-Хем
Х. Аспанчык	839	«Барлык»	Барыын-Хемчик
М. Күр-Базыр	800	«Коммунизмче орук»	Эрзин
Б. Белекпен	800	«Искра»	Бии-Хем
Б. Душкун-оол	700	«Хадың»	—«—

Бызаа ажаакчылары

Фамилиялары	Хонукта деңзи немелдези (грамм)	Ажыл-агый	Район
М. Чечекмаа	1145	«Тиилелге»	Таңды
П. Фунтикова	967	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
П. Шишигина	940	«Хадың»	—«—
Г. Белоусова	940	—«—	—«—
М. Деспилдей	900	«Найырал»	Улуг-Хем
Т. Гордеева	882	«Межегей»	Таңды
А. Васильева	820	«Совет Россия»	Таңды
Т. Зотова	816	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем
А. Кочегкова	800	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
Г. Чугаева	800	«Кызыл тук»	Каа-Хем
В. Хлебникова	800	—«—	—«—
В. Рудакова	763	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды
К. Буппа	758	—«—	—«—
Т. Баева	750	«Тиилелге»	Бии-Хем
Д. Мичиимаа	750	«Кызыл тараачын»	—«—
Г. Седен	750	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем
Л. Аписимова	750	Ленин аттыг	Каа-Хем
И. Чысымаа	700	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
К. Сургакчы	700	—«—	—«—

Сүт-бараан фермалары

Фермалар аттары	Бир инектен-не саглан сүт (кг-биле)	Ажыл-агый	Район
Кара-Булуң	1369	«Межегей»	Таңды
Шык-Бажы	1303	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик
Алаак	1270	«Межегей»	Таңды
Ак-Даш	1233	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик
Доора-Хадың	1108	«Межегей»	Таңды
Өөк	1014	«Искра»	Бии-Хем
Каъя	991	«Элегес»	Таңды
Туран	989	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
Могай	987	«Искра»	—«—
Хайыракан	965	«СЭКП XXII съездизи»	Чөөн-Хемчик
Кулузун	958	«Элегес»	Таңды
Үрбүн	935	«Найырал»	Улуг-Хем

Саанчылар

Саанчыларның фамилиялары	Ортумак саалда (кг-биле)	Ажыл-агый	Район
З. Кравченко	1608	«Межегей»	Таңды
Л. Серенева	1567	«Межегей»	—«—
А. Бузмакова	1488	Дуржулга станциязы	—«—
О. Шортак	1478	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик
М. Сабельникова	1472	«Межегей»	Таңды
Х. Кувискаал	1444	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик
К. Таан	1444	—«—	—«—
Е. Пестерева	1438	«Элегес»	Таңды
Т. Оюн	1399	«Межегей»	—«—
А. Крикунова	1385	—«—	—«—
М. Өшкү-Саар	1358	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик
М. Опуй	1358	—«—	—«—
А. Тюлюш	1344	«Межегей»	Таңды
М. Балдан	1330	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем
Т. Наваштай	1303	«Найырал»	—«—
Д. Сереш	1272	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик
М. Баадыева	1263	«Элегес»	Таңды
О. Чечек	1238	Дуржулга станциязы	—«—
А. Бадарчы	1221	«Элегес»	—«—
Е. Данилова	1215	—«—	—«—
М. Кочнева	1209	«Искра»	Бии-Хем
А. Балагашева	1200	«Кызыл тараачын»	—«—
М. Алдын-кыс	1200	«СЭКП XXII съездизи»	Чөөн-Хемчик
Н. Кармалитова	1186	«Элегес»	Таңды
П. Болсева	1182	«Искра»	Бии-Хем
О. Үндес	1176	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик
И. Ондар	1173	—«—	—«—
К. Күрнаады	1158	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем
С. Көк-кыс	1146	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем
М. Серенмаа	1146	«Искра»	Бии-Хем
Е. Дударева	1138	—«—	—«—
Н. Симакова	1137	—«—	—«—
Ч. Даңзы-Белек	1137	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем
А. Үзүйгсы	1118	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
О. Байлакай	1097	«Найырал»	Улуг-Хем
Л. Романова	1095	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
О. Серенмаа	1087	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик
В. Дзелаапна	1084	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
А. Дангаа	1083	«Хадың»	—«—
Х. Өлчей	1078	«Найырал»	Улуг-Хем
С. Кара	1066	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик
Н. Пичик	1066	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем
Б. Оюнмаа	1060	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
С. Бойбу	1056	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем
Г. Хайдывай	1050	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
С. Кара-кыс	1047	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем
Н Иргит	1036	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем
К. Долча	1027	«Найырал»	Улуг-Хем
М. Кошкар-оол	1025	«ҮТКА 25 чылы»	—«—
А. Хертек	1021	«Барлык»	Барыын-Хемчик
И. Дангырын	1018	«Найырал»	Улуг-Хем
Н. Бумба	1018	«Элегес»	Таңды
Н. Шемякина	1012	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды
Л. Попова	1004	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем
Х. Шоңдайты	1004	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик
М. Кара-кыс	1002	«Өөк»	Бии-Хем

НААДЫМГА УТКУШТУР

Республиканың малчыннар Наадымынга чедир чеди хонук арткан. Ам колхозтар болгаш совхозтар чартык чылдың түңнелин үндүрүп, республика байырлалының киржикчилерин тодарадып турар.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхоз ажыл-агый артелиниң мал ажылдакчылары мыйыстыг бода малды дүрген семиртир арганы республикада бир дугаар ажыглап турарлар. Бо колхозтуң мал ажылдакчыларының дуржулгазын республиканың өске-даа ажыл-агыйлары база калбаа-биле ажыглап эгелей берген. Эгелекчи чорукту кылып турар бо ажыл-агыйның мал семиртир талазы-биле арга-мергежээн кадарчылары эвээш эвес. Ук колхозтуң кадарчылары Дажы-Дондуп биле Шугап Сагаан-оол чартык чылда республикада эң бедик көргүзүглерни чедип алган. Ол ышкаш, «Кызыл тараачын» колхозтуң шарыжыктар кадарчылары Кыргыс Байыр-оол, Ховалыг Самдан олар эки түңнелдиг болган. Малды дүрген семиртир арганы «Хадың» колхоз база эки ажыглап турар. Мында кадарчы Анай Бичииңжик эки ажылдап турар.

Наадымга эң дээре күш-ажылчы белек дээш чарыш улам-на калбарган.

Д. ЕНДАН.

* * *

Республиканың малчыннар Наадымынга киржир эргени Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң хоочун мал ажылдакчызы Маадыр Санчатович Оюн бир дугаар чаалап алган. Ол, эрткен чылын 120 эр шарыжыктарны хүлээп алгаш, эки кыш ажырган. Ам шарыжыктар эки семирип турар. Бо чылын ооң одарынче база 20 шарыжыктарны немей чоруткан. Ам шарыжык бүрүзү-ле дүн-хүнде 800 — 900 грамм немелде деңзини ап турар.

Бо чедиишкин таварылга эвес. Шарыжыктарны ажаап, кадарар дээш Оюн Маадыр хөй күштү үндүрген. Ол шарыжыктарны ам Борбак-Хараганда чайлагладып, семиртип турар. Мында оът-сиген аажок үнген, суг-суггадынга база эптиг, Оюн Маадыр чаңгыс черге ур чурттавайн, чаа одарларны удавайн солуп турарындан шак ындыг кадат эки түңнелди, чедиишкинни берип турар.

Дус кайыл?

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хемде шээр мал туруп турар. Малдарга дусту четчири-биле бээрииниң чугулазы кымга-даа билдингир. Ынчаарга амгы үеде ол малдарга дус чедирип бээрин организаставаан. Эйлиг-Хемге дус чедирбээниинден бээр ур болган. Дусту колхоз төвүнге эккелгеш, шанга төп каан болгаш ону суурнуң чурттакчылары хуузунда халаска ап тургаш, ооң бүдүннерин доозуп алган, ам чүгле хоюу арткан.

Бо дугайында малчыннар негелде салырга, дус чедирер орук багайдыр деп харыылаар. Ынчаарга ол шынап-ла ындыг бе дээрге, часты эттүр дүк дажыглаан машиналар оортан үргүлчү маңнап ээп турган болгай. Моторлуг хемелер база-ла чоруп тургулаан. Сөөлгү үеде кодан бүрүзүнден хойлар ийи-чаңгыстап өлүп турар чүүлдер база бар, ону хынап көөрү негеттинип турар болгаш дус чок болгаинда хойларның деңгели куду болуру чугаажок.

Бо талазы-биле хемчеглер алырын манап тур бис.

Н. СУНДУЙ-ООЛ.

БӨГҮН — МЕТАЛЛУРГТУҢ ХҮНҮ

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУУНДА

Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгыларының бирээзи — «Тыва кобальт» комбинаттың тудуу бо хүннерде улам калбарып турар. Бөгүн бүгү совет улус Металлургтуң хүнүн демдеглеп эрттирип турар. Улуг тудугвуң келир үедеги продукциязы металлургия үлетпүрүнге хамааржып турарын билир болгай бис. Бистиң тускай корреспондентивис «Тыва кобальт» комбинаттың улуг металлургу ДОРЖУ БАЗЫРОВИЧ БУЗУРООЛДАН интервьюну алган. Ону моон адаанда парладывыс.

— Комбинаттың онзагай байдалдарын «Шынның» номчукчуларынга чугаалап берип көрүңерем.

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүлүг XXIII съездизиниң 1966—1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының талазы-биле Директиваларында «Тыва кобальт» комбинатты бо беш чылда ажыглалга киирген турарын айыткан болгай. Кол онзагай чүүл олдур. Технология талазы-биле алырга бистиң рудавыста кобальтының деңзигүүрү улуг, 1,2 хуу кобальт бар. Ам үеде Совет Эвилелинде кобальтыны никель бүдүрүлгелериниң продуктуларындан ап турар, ынчаарга бистиң рудавыста чүгле кобальт эвес, өске-даа казымалдар бар болуп турар.

Ол ышкаш рудада 8—10 хуу хире составтыг улуг ажык чок металл база бар. Моон алгаш көөрге, бистиң рудавыс экономика талазы-биле дыка ажыктыг болуп турар болза-даа, оларны ылгаары дыка нарын айтырыг болу бергени илдең-дир. Мону барымдаалааш, нарын составтыг рудадан кобальтыны ылгаарының айтырыгларын шиитпирлээри-биле шинчилел ажылдарын Совет Эвилелиниң металлургия үлетпүрүнүң хөй организациялары чоруткан. Түңнелинде, аммиак-автоклав чорудуушкуну дээр арганы шилип алган. Бо дээрге чаа арга-дыр. Ооң ажыы мындыг: бис руда ылгаарынга бедик температураны ажыглап турар болгай бис, ынчаарга чаа арга ындыг эвес, чавыс температура ажыглаттынар, тодаргайлаарга, температура 100 градус хире турда ниэзы-бүрү хөй хевирлиг өске-даа металлдарны ылгап алтар. Ооң соонда ээилдириг аргазы дээр нарын чорудулганы ажыглап турган, металлдардан аммиакты арылдырар болгаш кобальт концентрадып алыр. Ажык чок металлды ылгааш, өскелерин Уралдың заводтарынче чорудар.

— Комбинаттың дериг-херекселдериниң дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Комбинатка даг цеги, гидрометаллургия заводу болгаш өске-даа дузалал объектилер кирип турар. Аңаа тургузар дериг-херекселдер болза нарын болгаш уникальдыг, Совет Эвилелинге бир-ле дугаар ажыглап эгелээр чүүлдер болур. Ынчангаш ол дериг-херекселдерни база-ла бир-ле дугаар кылганы билдингир-дир. Оларның эң-не колу—автоклав—заводтуң чүрээ.

— Комбинатка ажылдаар кадрлар айтырыы кандыгыл?

— Чамдык тускай эртемниглерни Совет Эвилелиниң өске заводтарындан чалап алыр, ынчаарга бүдүрүлгениң бөдүүн дээн-не ажылдарынга 8 класстан эвээш эвес билиглиг кижилер ажылдаар. Биске электриктер, химиктер, механиктер, дагжылар, экономистер хөй хереглеттинер. Ырак черлерден кижилер экээр орнунга, тус черниң национал кадрларын белеткеп ап турган болза чогумчалыг болур турган ийик. Олар кончуг эвээш. Ынчангаш кадрлар белеткелиниң талазы-биле чогуур органнарның чедир ажылдаваанын демдеглевес аргам чок.

Бүдүрүлгеге ажылдаар кадрларның эргежок чугула апаарын «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыглалга кирген бирги ээлчээ тодаргай херечилээн. Оон чогуур түңнелди үндүрбээнивис илдең ышкажыл.

Үстүнде кирген мергежилдиң кадрлары чүгле биске эвес, харын кедээ ажыл-агыйга, ыяш ажыл-агыйынга, колхоз, совхозтарга чугула, ынчангаш школалар доозукчуларынга тайылбыр ажылын чорудуп, бүдүрүлге кадрларының айтырыынче кичээнгейни угландырар болза эки. Комбинат бодунуң кадрларын белеткээрин ам дээрезинде шиитпирлеп шыдавас, чүге дизе, бир талазында, акша-херекси чок, ийи талазында, ийи чыл ажыл стажтыг кижилерни өөредирин чөпшээреп турар-даа болза, комбинат ажыглалга кирбээн чүве төлээде ындыг кижилерни бистиң тывар аргавыс чок-тур.

— Тудуг-монтаж ажылдары кайы хире чоруп турарыл?

— Тудуг-монтаж ажылдарын дооскуже чедир ам-даа хөй миллион акшаны шиңгээдип алыр апаар, а бистиң тудугжуларывыс чыл санында-ла барык 1,2 миллион акшаны шиңгээдип ап турар, бо дээрге тудугжуларның оожум темп-биле, шүшпең ажылдап турарын херечилеп турар-дыр. Амгы темп-биле ажылдаар болза комбинатты ам-даа 3 чылдан эвээш эвес хуусаада ажыглалга киирери санаттынган, ынчангаш тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидип, шалыпчы ёзу-биле ажылдаар болза, комбинат 1968 чылдың төнчүзүнде баштайгы продукцияны берип болур деп бодум хуумда бодап турар мен. Тудугну дүргедедир дугайында айтырыгны шагда-ла тургускан, ам-даа тургузуп-ла турар. Ынчалза-даа улуг өскерилге болбайн турары канчап-даа таарышпас. Шүшпең ажылдап турары дээш тудугжуларның улуг коллективин шуптузун буруудатпайн тур мен, эки кижилер, бригадалар, участоктар хөй, оларга четтирдивис деп чугаалаар бис, а ажылды кошкап турар черлер шуулуудазын.

ЧУРУКТА: «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия заводунуң кол корпузунда каң-конструкция монтажын чорудуп турар бригаданың кежигүннери ажылдан хостуг үеде.

Олар хүн-бүрүнүң ээлчег нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседип турар.

Фото Ю. СКУРАТОВ
биле А. АИРНИИ.

ОЧЕРК

МЕРГЕЖИЛ

ЭРГИЖИРЕЙ БЕРГЕН херектээш тоннуг, сапык идиктиг, бажының дүгү көгергилей берген, кадыр хаваанда ханы-ханы сыгыглар, чаатында кырлаң шейбектер чыткылапкан, шала кадыр хаваа ооң бодамчалыг, кичээнгейлиг ышкаш көстүр арын-шырайын херечилеп турар, бежен хар четкен хире, кара-хүрең арынныг кижи бажыңындан үнгеш, ажылдаар черинге баар дээш, автобус доктаар чер «Востокка» олуруптар.

Сагыш ыраа—сактыышкын, салгал ыраа — ада-төрээн, Хертек өскен-төрээн чери Бай-Тайганы, ада-иезин, Кызылга 1940 чылдан бээр ажылдап келгенин Кызылдың улуг тудуузунуң кырындан харап көрүп азы кудумчуларга базып тура, эрги, чаа амыдыралды деңневишаан, сактып-бодап кээр. Ээр-Чазаар деп шоладаткан Көк-оол ашак байларга базынгырып, херейгитенге херектелип чорааның оглу Дөмүр кайын уттур. Мал-маганы чок ядыы арат саап ижер инек, мунар аът хелезилеп алыр дээш, байның алыскак-чиксээн хайындырыптар, кончуг нарын, тергиин чараш, ээрни чазааш, ону байның ээр дериг-херексели-биле каастааш, аъдын ээртеп каар. Байның «эки кергени» аътты азы инекти түр алгаш, оларның ажыын алдым бе, албадым бе деп чорда, дедир алгаш баар турган. Бир-ле катап каржы чангының аъдын бөрүге чидирткеш, Хертек балдырының эъдин үзе, даг диштерин тура кактырган чери база бар. Ынчалза-даа угундан-на шевер чазаныкчы Көк-оол ашак байлардан кажан-кезээде чарылган, Бай-Талга баштай органзастаттынган МЧАЭ-ге кирип, бодунуң мергежилин улам байыдып чоруй барган...

Алызы черле шевер уктуг Хертек Дөмүр Кызылдың тудугларынга ажылдаар дээш чедип келген. Ынчан хоорайга ийи каът бажыңнар безин дыка эвээш турган. Ажылчын күш немежип турза-даа, машина-техника чедишпес, мергежилдиг тудугжу кадрлар эвээш болган.

Күзээн бодалын эчизинге, хүлээнген ажылын мергежилге чедирери белен эвес херек, харын-даа кижиниң күжүн, билиин хөй катап шенеп кээр. «Хоорай тудары нарын-на-дыр, өөренир чүве баш дүгүнден хөй, ынчалза-даа келген-не херээм тудуг чүве болганда, оон бергелиниил турган херээ бичии-даа чок...» деп, Хертек чамдыкта шиитпирлиг, үзе боданыр турган.

Тыва ажылчын ангының баштайгы төлээлекчилериниң бирээзи болбушаан, Хертек найысылалдың баштайгы улуг-улуг бажыңнарын — № 2, 3, 9 школаларны, ийи каът хөй-хөй чурттаалга бажыңнарын кылышкан. Оларның эдеринчилери тудуглар чоорту-ла немежип, аныяк хоорайны өзектеп чоруй барган. «Бо школага, канчап бидир, мээн оглум-даа өөренир чадавас» деп, ынчаарда тудугжуларның тудуп турганы № 9 школага ажылдап тура, Дөмүр сеткили өөрүп боданыр-даа турган. Шынап-ла, сөөлдүредир, аңаа ооң үш оглу өөренип кирген.

Бо дээрге 1940 чылдарның эгезинден бээр немежип орган тудуглар-дыр. А ам дүрген сайзыраан Кызылдың «Черемушкаазын»—№ 26 кварталды бөгүн бодап көрээн. № 24 кварталда улуг бажыңнар база бедип үнүп орар. Хоорайның ол-бо чүгүнде чаңы-бүрү хемчээлдиг чаа бажыңнар көвүдээн. Оларны кылырынга тудугжу Дөмүр киришкен бе? Ооң мурнундагы аныяк күжү, ажылдыр холу чүнү бүдүрүп кааныл? салгылаар. Ынчалза-даа четпестер көргенде, черле аңаа эрттирбес, аңаа «кадалы» бээр. Чамдыкта ол четпестиң дугайын бригаданың хуралынга шүгүмчүлептер. Довурак аразында чыткан демир-дести, октапкан бүдүн тууйбуну алгаш, чыдар черинге салып, ажылдаар черинде чыткан шил бузундуларын, ыяш артыкчызын арыглап каартар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, көрүңгүр аш-тир ийин. Ооң ындыг эки чаңын билир болгаш чүгле бригадири эвес, харын тудугжу өөрү мастерлер шынын сөглээн, шынарын негээн Хертектиң чугаазын үргүлчү-ле хүлээп ап чаңчыккан.

Бригадир Борис Александрович Белков хөөрээ

ЧАА ТУТТУНУП ТУРАР дөрт каъттыг чурттаалга бажыңының адаккы каъдынга, сонгазарааның чанынга Дөмүр кылаштап келген. Демнеэгелээн күштүг хат довурак-доозунну эстедир хап турган. Чаа-ла доозулааш, ханага чөлеп каан сонга рамаларын өңүн оскунуп, куурара бергенин; ында оваалай тэккен дой-довурак чер-чери-биле чаптылганын, хөй тууйбу буступ, үүрмектелип калганын көрүп кааш, Хертек сеткили дүвүреп боданган. «Хөй чүве үрелип чыдар-дыр, орта та чеже акша үнген, чүге черле мындыг ээ чок апарган эт-херексел, материалдыг бо?!». Шилдиң буступ, кадагның довуракка хөмдүнүп, дилген ыяштың чарлып, сынып турарын ол мурнундан бээр хөй удаа көрүп келген. Ынчангаш бригадири Борис Белковка Хертек маңнап чеде бергеш, айтырыг салган:

— Хамык чүве үрелип чыдырда, чүнү көрүп турар кижи сен, Борис?

— Сээңии шын-дыр, Хертек, мен база көрдүм, камналга дээш шыңгыы демисел бисте ам-даа кошкак, ажылга аайлап башкарылга ам дээрезинде күш четтинмейн-дир—деп, бригадир Белков Хертектиң айтырыынга арай дидим эвес харыылаан.

Хертектиң чугаазы демгизинден дыңзып үнген:

— Ооңа-ла чаа доозулаттынган рамаларны хатка чүге салып бээр чүвел!

Хертек Дөмүр—бир-бир көөрге, белен-не чүве ыыттавас ышкаш сагындырар кижи, шимчээшкиниң оожум, далашпас, айтырыгларны ында-хааа ажылын хынап чоруп тура. Хертектиң чанынга доктаай бергеш, мынча дээр:

— Хертек, сээң ажылыңны көрген хэрээ бар бе: дөмей-ле эки боор. Сеңээ идегээр бис.

Ынчаарга, бригадирже Хертек айтырганзыг көргеш:

— Таарышпас болгай, бригадир, хыналда чокта эки ажыл бүтпес,—деп каар.

Бригадир ооң ажылын «арыг, тергиин» деп үнелээр. Бо чээрби ажыг чылдарда чазаныкчылап келгеш, Дөмүр Көк-оолович ыяш-биле сонга, эжик, чада, өрээлдер аңгылаар хана кылып, ол ажылынга мергежий берген. Бир эвес херек апарза ол тууйбу салырын-даа, монтаж-эптелге ажылдарын-даа кылгаш туруптар.

БОРИС БЕЛКОВТУҢ комплекситиг тудугжу бригадазынга бо чылдың январьда бир-ле катап «Кызыл-тудуг» тудуг эргелелинден улустар келгеш, хурал кылдырткан.

— Силерниң бригаданарны бот-орулга-чарылгаже киирер деп тур бис, кандыг деп бодаар силер, эштер?—деп, олар айтырган.

Улус шимээн-не барган. Бригадир безин дидим эвес. Дөмүр дээрге, «томааныг» дээш олуртуп каан чүве дег, доңгайыпкаш, боданып орган: «Э, бир эвес хоомай тудар болза, бо бот-орулга-чарылга бүтпейн барып болур. Даргалар-даа, шыырак тудугжулар Белоусов, Ёлкин, Калзан, Очур-оол суглар чугаалап турду—ажылдың бо чаа негелдезинче кирери черле чугула. XXIII съезд ону база онзалап айыткан болгай. Ээ, бригаданы ынаар киирери чугула-дыр».

Бригадир, база бир тудугжу эш кыска чүве чугаалаан соонда, Хертек туруп келгеш, оожум-даа болза, бүзүрелдиг чугаалаан:

—Мен база деткиир мен, даргалар. Харын ажылывыс улам экижиир, тудуг объектилерин ажыглалга дужаары дүргедээр. Ёлкинниң бригадазы бот-орулга-чарылгаже база кирер деп дыңнадым. Харын ооң-биле чарыш салза чүл деп-даа бодал бар.

Бригаданың кылыр ажылдарының планын, оналда күүседириниң нарядтарын, лимит картазын берген болгаш ажылды чогуур хүусаазында (ооң бетинде-даа) кылыр талазы-биле баштайгы организастыг ажылдарны чорудкан. Бот-орулга-чарылганың амгы байдалдарда улуг ужур-дузазының дугайында тайылбыр беседаны бригадага база кылган.

№ 24 кварталда беш каът чурттаалга бажыңынга ажыл хайнып турган. Бот-орулга-чарылгаже кирген соонда, ажылды дүргедедиринге чамдык таарымчалыг чүүлдер көстүп келген: тууйбуну калбак ыяшка салгаш, бөлүк-бөлүү-биле камныг эккеп турар апарган, ооң харазы-биле тууйбу камналгазы эгелээн, тудуг материалдарының камналгазының шыңгыы чурумун доктааткан, ажыл шагы үзер, арагалаар чорук шуут читкен. Ынчалза-даа бетон кылыглар чедишпези, элезинни, дой-довуракты чогуур өйүнде сөөртпес, шуугайны Абакандан сөөртүп эккеп турары, чамдык арматура кылыгларының багай шынары тудуг объектизиниң план даалгалыг ажылдарын күүседириин мурнукузу ышкаш моондактавышаан турган. Мону аңаа көрүп орар бе? Бригадири Белковка тудугжулар шыңгыы-шыңгыы айтырыгларны сала каап тар апарган. Белковтуң ол-бо маңнаар чоруу көвүдеп турза-турза, чоорту эвээжеп, ажылы шуудап эгелээн. Ол-ла бөгүнү билип, көрүп тура, Хертек Дөмүр бот-орулга-чарылганың айтырыы дыка нарын-дыр, ынчангаш чүгле бригадир эвес, а тудугжу бүрүзү санап, хемчээп, деңнеп, түңнел үндүрүп, өөренир ужурлуг дээрзин чаа-ла билип эгелээн.

Бригаданың бот-орулга-чарылгага беш ай ажылдааныңың түңнелин үндүрерге, үжен муң тууйбу камналгалыг болган. Ыяштан камналганы моон соңгаар ап болурунуң барымдаазы билдинген.

Чаа ажылды чаа, нити күш-биле боттандырары кала-даа ажыктыг. Ынчалза-даа бригадир Белковтуң: «Бистиң эргелелдиң бүдүрүлге, план, сөөртүлге килдистеринде эмежок кижилер бар-дыр, олар бот-орулга-чарылганы ёзулуг-ла санап шыдавайн турар. Санаашкында будулгаазын бар-дыр» деп, санап турары черле шын.

80 ААЛ ИШТИ ЧУРТТААР БАЖЫҢНЫҢ үшкү каъдында ийи кижи ажылдап тур. Бирээзи—Хертек Дөмүр, өскези—Саар Югин. Хертек-биле кады чазаныкчылап турар ол эстон оол бодунуң улуг эжинге хөлчок ынак, ооң арга-сүмезин үргүлчү ап турар.

Хертек адаккы каътка келгеш, бодунуң чаа кылган ажылын Саарга көргүстү:

— Кандыг-дыр, быжыг-ла боор ал, Саар?

Демгизи өлче магадаан хевирлиг көргеш, харыылады:

— Эки-дир. Мен база силерниң сүмелээниңерни өттүндүр кылдым. Бодаарымга, перегородка ыяжы ириксимээр-даа ышкаш.

Ийилээн эдержип алгаш, ийиги каътче үне халыштылар.

— Солуур-дур, чаа ыяш херек, туруп каавыт,—дээн Дөмүрнүң үнү дыңналды.

Бригадир Белков-биле ужуражы бердивис.

— Красноярскиден бөгүн чаа ужуп келдим. Бот-орулга-чарылгалыг комплекситиг бригадаларның бригадирлериниң семинары болуп турду. Черле чүү дээр, ажыл-даа хөй-дүр. Бистиң бригадага бо айтырыгны дидим шиитпирлеп шыдавайн турар-дыр бис. Ам даргалар-биле таныг чугаалажып көрейн, мынчаар турарга черле таарышпас. Чүнүң-даа мурнунда, мында ажылдап турар кижи бүрүзүнден кол хамааржыр,..—дээш, ажылдап турган Хертекче көргеш, уламчылады.— Боданарда, шупту-ла кижи бо Хертек дег болган болза... Эх, ынчаарда бот-орулга-чарылга айтырыын шиитпирлээри чиик. Хертек арыг, тергиин ажылдаар эш-ле болгай.

Ийе, хоочун тудугжу Кызылдың эң улуг дээн тудугларында ам-даа ажылдавышаан.

Оон бээр үш чыл болган чүве. Хертектерниң өг-бүлезинге барып чораан мен. Оолдары өөренип, Хертек Дөмүр боду тудугга чаа ажылдап кирген ийи кижини өөредип, оларга «башкы» диртип, а кадайы Наталья Макаровна оолдары эки өөрензин, Хертек эки аъш-чем-биле чемненгеш, ажылынга аал чок четсин дээш аажок сагыш салып турган. Өг-бүле тудкан тыва, орус ийи кижиниң ханы найыралын, изиг ынакшылын дораан-на эскерип каар сен. Оларга чоокта чаа база чордум. Бо үш чылдың иштинде ийи онзагай болуушкун өг-бүлениң чоргаарлы болу берген. Хертек Дөмүр «Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу» деп бедик атты алган, бо чылын бежен харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

А. НУГУУРАК.

ЧАЙГЫ ШҮЛҮКТЕР

ХЕНДЕРГЕ

Өңнүүм чери бо-ла-дыр дээш,
Өрү-куду харап чордум.
Хендергениң көктүг чайлаа
Херин болгаш чараш оран.

Бода малы улуг оътка
Борбайтыр-ла семирий бээр.
«Сүт хөл», «сүт хем» дугайында
Чүглүг тоолга чоокшулаар.

Шээр малды наиг оътка
Семиртирде эки оран.
Улуг кышты чалданыш чок
Уткуурунга дузалаптар.

Бойдус кежиин халас ытпас.
Бо беш чылга бараан болзун!
Черин безин, өңнүүмнү дег,
Серген, хөглүг көрүп чордум.

* * *

Аныяк кыс аалын уткан,
Сакманщиктен үнгеш олчаан.
Ада-ие, акы-дуңма
Сагыжынга кирбес болган.

Чалыы оолга салым катпаан.
Баштың хойжу болу бербээн.
Чаш-ла өөрге чаптаттырбаан,
Барган хевээр «багай» уруг.

Достак чаагы дожаң хатка
Долбанналдыр додуй берген.
Ажыл-үүлээ адыш иштин
Арай кызып, кадый берген.

Аныяк кыс аалын уткан.
Чораан хевээр келбейн барган.
Ажыл-ишчи найыралдыг
Чогум күжүн билип апкан.

* * *

Үнээргенме, кыдиңава,
Сени дээштиң келбээн-не мен.
Үзүн-Аксы хөлбең шыктан
Чечек чулуп алырым бо.

Эрес-соруум дулгээ-биле
Эмдик аъттар өөретчип.
Чечек чыттап, салгын тыпып,
Сериин суглап ижерим бо.

Ырың, каткың, сурун чаңың
Ындын чүрээң херээ-лейнен.
Ынчалза-даа мени сурун,
Ызырты кээр чүзүл, дуңмай?

Чечек-тир дээш, каткың-биле
Сеткилимни долдурдуң бе?
Дамырак дээш, ырың-биле
Таалалым хандырдың бе?

Алдын-оол ДАРЖАА.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП ТУР

ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Демократтыг Республиказының Даштыкы херектер министерствозу медеглелди парлап үндүрген. Июль 7-де Каттышкан Штаттарның самолёттары Хайфон портту бомбалап база боолап, ол үеде портка турган дыка хөй даштыкы судноларга айыылдыг шуут тургускан. Ол-ла хүн америк самолёттар Халонг эктепке турган элээн каш даштыкы судноларга удур өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиглерни үүлгеткен.

Ындыг янзылыг өнчүк-чөңгээлерни үүлгетпишаан, АКШ шериг-далай бүзээлээшкининиң тургузарын болгаш ВДР-ниң портторының ажыл-чорудулгазын сандарадыр бодап турар деп, ВИА агентилелдиң дамчытканы ол медеглелде айтып турар.

Хайфон портка болгаш Халонг эктепке турган совет садыг судноларынга хамаарыштыр коргударының үүлгедиглерин болгаш өнчүк-чөңгээлерни америк самолёттарның кылганынга ССРЭ-ниң чазааның 1966 чылдың июль 7-де удурланыышкынын ВДР-ниң чазааның бүрүнү-биле деткээнин медеглелде демдеглеп турар.

Америк ужар чүүлдүң ындыг янзылыг араатанзыг үүлгедиглеринге шиитпирлиг удурланыышкынны илергейлевишаан, Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазаа болза, америк империалистерниң араатанзыг үүлгедиглерин шыңгыы буруу шавар болгаш удурланыышкынны илергейлээр деп, бүгү делегейниң чазактарын болгаш улустарын бодунуң медеглели-биле кыйгырып турар. ВДР-ниң түскай догуннаашкынын, ажык далайга садыгның болгаш экиндиришкининиң хостуун хүндүлеп көөрүн, вьетнам порттарга кээп турар даштыкы судноларга хамаарыштыр бүгү өнчүк-чөңгээлерни болгаш коргударының үүлгедиглерин соксадырын АКШ-тан негээр ужурлуг деп, Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде чугаалап турар.

Азия болгаш Африка чурттарында

КАР

Сөөлгү чылдарның дургузунда чуртка өөредилге системазы дүрген хөгжүп турар деп, КАР-ның чырыдыышкын министри Саед Юсеф каир телевидениезин дамчыштыр чүве чугаалап турга айыткан. 1954 чылда эге школаларның өөреникчилериниң саны 1.392.741 кижи турганындан 1965 чылда 3.417.753 кижиге четкен. Ол-ла үениң дургузунда ортумак школаларның өөреникчилериниң саны 95.210-дан 208.991 кижиге четкен.

Профессионал-техниктиг өөредилге школаларының четкизи база улуу-биле калбарган.

* * *

1966 чылдың майда Каттышкан Араб Республиканың чонунуң саны 30.053.861 кижи болган. Сөөлгү алды чылдарның иштинде чуртта чоннуң немелде өзүлдези 2,7 хуу деп.

МАЛИ

Национал хуралга чүве чугаалап турга, Малиниң президентизи Модибо Кейтаның медеглээни: Малиге национал тургузуушкунну чаа үе-чадазы экономиканы болгаш сан-хөөну казыкшыдарының база бүдүрүлгени көвүдедириниң лозуңунун адаа-биле эртер ужурлуг.

Администрацияга күрүнениң чарыгдалдарын эң эвээш дээн хемчээлинге чедир кызырар. Моон-биле кады ажылчы чоннарның ажыл төлевиринге онза үндүрүгну дужурер. Кедээ ажыл-агыйны болгаш үлетпүрну хөгжүдери экономика талазы-биле кол чүүл болуп кезээде артар деп, М. Кейта чугаалаан.

Даштыкы политиканың дугайын чугаалап турга, республиканың президентизи Африка чаңгыс эп организациязынга Малиниң хандыкканын демдеглээн.

ЗАМБИЯ

Замбияның президентизи Кеннет Каунда полицияның 15 европейжи офицерлерин оларның кылып турар албан-дужаалындан хостаан. Күрүнениң айыыл чок чоруун барымдаалааш, полицияның офицерлерин ажылдан хостаан деп, Рейтер агентилел дыңнадып турар.

ФИЛИППИННЕР

Мурнуу Вьетнамче хөй шериг-инженер шериглерни чорударын чөпшээреп турар хоойлуга Филиппиннерниң президентизи Маркос ат салган. Франс Пресс агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, хамааты хөделиишкиннин филиппин бөлүү деп адаан ол шериглерде 2.048 кижи санаттынып турар.

«Боттарывыс дайынга киришпейн турар бис. Бис-биле кожа найыралчы күрүнеге чүгле дузалап турар бис» деп, Маркостуң медеглээни алдептиг.

(СЭТА).

Л. Джонсоннуң Г. Холт-биле чугаалажыышкыннары

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Л. Джонсон биле Австралияның премьер-министри Г. Холттуң аразынга болган чугаалажыышкыннарының аңаа доозулган дугайында кады кылган дыңнадыг Вьетнамда америк агрессияны үргүлчүлээр чүткүл-биле сиңниккен. Сайгон ёзу-чурумга кандыг-даа дузаламчыны көргүзеринге ийи чурттарның чазактарының шиитпирлиин олар бадыткап, боттарының кужениишкиннери «чедиишкинниг болурунга» идегелин илергейлээннер.

Ужуражыышкын үезинде президент Джонсон сөөлгү ийи неделяның дургузунда Вьетнамда дайын чорудулгаларының дугайында тайылбырны кылган. Ол ийи неделяның дургузунда АКШ Ханойнуң болгаш Хайфоннуң чоогун араатанзыг бомбалап келгени билдингир болгай. Австралияның премьер-министри Холт «сөөлгү медээлерниң ол тайылбырын бедик-биле үнелеп көрген»—деп дыңнадыгда чугаалап турар.

Дыңнадыгдан билдинип турары-биле алырга, чугаалажыышкыннар чорупп турда АКШ-тың президентизи болгаш Австралияның премьер-министри Азияның чурттарында политиктиг, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң айтырыгларын база чугаалажып көрген. Моон-биле кады чер бөмбүрзээниң ол кезиинге Каттышкан Штаттарның шериг ролюн онзалап демдеглээн болгаш Оожум океанның районунга тергиидээр дээрзин оралдажыышкынын бадыткаан.

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). 1966 чылдың бирги чартыында Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязы дайзынның 112.000 солдаттарын болгаш офицерлерин чыскаалдан үндүрген, оон иштинде 47.000 американнар болгаш оларның чалчалары бар деп, ВИА агентилел Хосталга агентилелдиң дамчытканын барымдаалааш, дыңнадып турар.

Ол үениң дургузунда патриоттар чазак шеригниң 21 батальонун, 131 ротазын, дайзынның сес бронетанк кезектерин чылча шапкан.

QUITTONS L'OTAN
UIT DE
NA

БЕЛЬГИЯ. НАТО-ның Европада каттышкан чепсектиг күштериниң дээди командылал чериниң штавын ол чуртче шилчидерин планнаан чорук хөй-нииттиниң диңмиттиг харыы удурланыышкынын хайныктырган. Бельгияның кижилери шиитпирлиг удурланыышкынын илергейлээн.

ЧУРУКТА: Брюссельде удурланыышкын чыскаалы. Ол лозуң НАТО-дан үнерин кыйгырып тур.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

1200 самолётту аңдара аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың ужар чүүлүнүң самолёттары Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар делгеминче база катап шургуп кирген дээрзин ВИА агентилел дыңнадып турар. ВДР-ниң Шериг-агаар күштериниң самолёттары АКШ-тың самолёттарынга удур күштүг халдаашкынны кылган. Агаар тулчуушкунунуң түңнелинде ийи америк самолётту аңдара аткан, а өскелери дезе берген. Мынчангаш ВДР-ниң девискээриниң агаарынга аңдара аткан америк самолёттарның нити саны 1200 четкен.

СПОРТ

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының хол бөмбүгүнүң шөлүнде олуттарны июль 14-те көрүкчүлер шыгырт долдур олурупкан. Ол болза спорт ниитилелдериниң чыынды командаларының хол бөмбүүнге республиканың бирги чери дээш маргылдаазын көөрү-биле чыглып келгеннери ол. Ук маргылдаага эр улустуң 5 командалары киржип турар.

Баштай-ла шөлге «Спартак I» биле «Спартак II» командалар үнүп келген. «Спартактың» ийиги командазының ойнакчылары подаачылап эгелээн. Кол баастакчы Василий Шориков баштайгы кагыгдан эгелеп көрүкчүлерниң макталын чедип ап, ооң күштүг каккан баас бүрүзү командага санны өстүрүп турган. Ынчангаш темп дүргедеп, сан 12:4 апарган. «Спартак» бирниң ойнакчылары күштүг удурланыкчызы В. Шориковтуң артында шугумче чоруй барганын ажыглап, демиселди улам-на чидиглеп дирип, сан 14:14 кылдыр деңнежи берген. Ынчалза-даа Көвээзин камгалалга-даа, халдаашкынга-даа аваангыр эрес ойнааны-биле ийиги команда тиилээн.

Ийиги оюнда көрүкчүлерниң алыш часкаашкыннарынга хей-аът кирип, ийиги команданың ойнакчылары боттарының хоочун удурланыкчыларын шаа-даа четпейн удуп алганнар.

— Ам чүү боор оолдар, үшкүзүн база-ла улаштыр бо-ла темпилер-биле удуп алынар—деп чамдык көрүкчүлер оларны деткээн. Шынап-ла бо оюнда демисел элээн чидиглеңген. Сан 12:12 турда Көвээзинниң күштүг тырыкыланчак подаачызы демисел чокка ийи санны немээн. Ынчалза-даа ол тиилелгени чедип алырынга дуза болбаан. Сан деңге-ле улаштыр-солуштур 18-ке чедир өзүп, кайы-даа таланың ойнакчылары кызыг-чай чок бөмбүк бүрүзү дээш шыырак-ла демисешкеннер. Бо удаада «Спартактың» бирги командазы 20:18 санга уткан.

Дөртку оюнда «Спартактың» бирги командазының ойнакчылары бодунуң удурланыкчыларының чазыгларын ажыглап, кедурүглери таарыжып, улаштыр удуп алган. Түңнел оюнда ийиги команданың ойнакчылары оюннуң эгезинден эгелээш инициативаны чаалап алгаш, чиңги-биле уткан. Ынчангаш 3:2 санга «Спартак II» тиилээн.

Дараазында шөлге кедээ күшкультуржуларның бирги командазы-биле «Динамо» спорт ниитилелиниң командалары ойнааш, бодунуң удурланыкчызын динамочулар 3:1 санга тиилээн.

Маргылдааның ийиги хүнүнде «Спартак II» биле «Урожай I» командалар таварышкан. Урожайжылар камгалалга эки ойназа-даа, оларның талазындан күштүг баастаптар ойнакчылар чок болганындан 3 улаштыр спартакчыларга уттургаш, ийи удаа аштырыышкынга таварышканнар.

«Спартактың» бирги командазының ойнакчылары-биле кедээ күшкультуржуларның ийиги командаларының оюнун көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көргеннер. Ылангыя Амыртаа Маадыр-оол, Мөнге Михаил, Конгул-оол Маадыр-оол олар көрүкчүлерниң макталын чедип ап, оларның камгалалга болгаш халдаашкынга ойнааны хол бөмбүүнүң ойнаарының техниказы-биле өскелерден артык спортчу мергежилдиин көргүскеннер. Ынчангаш кедээ күш-культуржулар бир демниг ойнап, бодунуң удурланыкчызын 3 улаштыр уткаш, тиилелгени чедип алган.

Маргылдааның ийиги хүнүнүң түңнелинде «Урожай II» биле «Спартак II» болгаш «Динамо» командалары аштырыышкын чок маргылдааның мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

А. КУМАЯК.

Редактор Н. Н. КУДАЖИ.

КИНО

ИЮЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алдын туфельчигештиң теегүзү» 9.40, 11.35, «Том даайның казанаа» (1-ги, 2-ги сериялары) 1.25, 4.10, 6.50, 9.30 шакта.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10, «Галапагос» 11.15, 1.15, «Өскениң ады» 3.15, 5.15, 9, «Пигмалион» 7.10 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: Дириг чуруктар 10, «Будулгаазынныг хуулгаазын» 11.15, 1.15, «Чоргаар кыйгы» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шакта.

«ВОСТОК»: «Зигмунд Колосовский» 11, 1, «Доңгалыг кыс» 3, 9, «Күзел-соруум дээжизи кыс» 5, 7 шакта.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Хомудал дептерни берип көрүңер» 11, 1, «Ажыл-агыйжы кижилер» 3, «Чеди алышкыга чеди душтук» 5, 7, 9 шакта.

ИЮЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Улуг болгаш крокодил» 11.20, «Хамнаарак» 1, «Буруудатпайн көрүңер, Силерни өлүм манап тур» 3, 4.45, 6.30, 8.15, 10 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Том даайның казанаа» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 6, 9 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: «Өскениң ады» 11, 1, 3, 5.30, 7.30, 9.30 шакта.

«ВОСТОК»: «Нормандия-Неман» 3, 7, «Чоргаар кыйгы» 9 шакта.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА. «Пароль» 5, 7, 9 шакта.

Телевидение

ИЮЛЬ 17—ВОСКРЕСЕНЬЕДЕ

Хүндүскү дамчыдылга

«Бистиң хоорайывыстың уругларының чайгы дыштанылгазы» деп дамчыдылга—12.00, «Чедип кел, теел»—деп фильм—12.10, «Дурушуг бол, Юта» деп фильм—13.00 шактарда.

Кежээки дамчыдылга

Чаа медээлер—19.00. «Хөглүг теэгүлер» деп кыска кино—19,12. Херээженнерниң Бүгү-тыва хуралынга тураскааган концерт—19.20, «Бичии комедиялар» деп уран-чечен фильм—19.50, «Че, таныжаалыңар» деп концерт—21.00 шактарда.

Редакцияның АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа ажылчын болгаш кедээ корреспондентилер база, совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, даштыкы информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. ТС—00952.